

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky s celoškolskou působností

Ing. Jaroslava Žáková

VI. ročník kombinovaného studia

Obor : pedagogika – správní činnost

HISTORICKÉ PROMĚNY NEZAMĚSTNANOSTI

Diplomová práce

Vedoucí práce : Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem uvedené
prameny a literaturu.

V Olomouci dne 8. dubna 2010

.....

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeistrovi, Ph.D. z Katedry pedagogiky s celoškolskou působností za odborné vedení mé diplomové práce, mnoho cenných rad a podnětů a také za ochotu, kterou projevil při konzultacích mého tématu.

Děkuji rovněž Ing. Vladaně Piskořové a Bc. Tomáši Bučkovi z Úřadu práce v Ostravě za ochotu a pomoc při zpracování statistických údajů o nezaměstnanosti.

OBSAH

	Úvod	6
1.0	Právo na práci a právo na zaměstnání	8
2.0	Význam práce pro člověka	9
2.1	Fenomén nezaměstnanosti	10
2.1.2	Míra nezaměstnanosti	11
2.2	Definice a formy nezaměstnanosti	11
2.2.1	Frikční nezaměstnanost	11
2.2.2	Strukturální nezaměstnanost	12
2.2.3	Cyklická nezaměstnanost	12
2.2.4	Skrytá nezaměstnanost	12
2.2.5	Nezaměstnanost neúplná a nepravá	13
2.3	Přirozená míra nezaměstnanosti	14
2.4	Ekonomické a sociální důsledky nezaměstnanosti	15
3.0	Vymezení pojmu nezaměstnanosti a nezaměstnaných.	
	Vznik myšlenky na podporu nezaměstnaných	17
4.0	Historický vývoj péče společnosti o nezaměstnané	19
4.1	Od prvobytně pospolné společnosti po feudalismus	19
4.1.1	První podpůrné spolky v Čechách	20
4.2	Péče o chudé v obecném měřítku	21
4.2.1	Historický mezník – průmyslová revoluce	21
4.3	Vznik myšlenky pojištění	22
4.4	Sociální stát	23
5.0	Historický vývoj správy na úseku zaměstnanosti v Čechách.	
	Vývoj právní úpravy hmotného zajištění nezaměstnaných	25
5.1	Počátky systému péče o nezaměstnané	27
5.2	Nezaměstnanost za 1.světové války a těsně po ní	27
5.2.1	Ostatní podpůrná opatření	30
5.3	Zákonná opatření péče o nezaměstnané po roce 1921	31
5.4	Gentský systém	32
5.5	Světová hospodářská krize	33
5.6	Nezaměstnanost v období tzv. Druhé republiky	35
5.7	Změny v oblasti nezaměstnanosti v letech 1939 – 1945	35

5.8	Problémy pracovních sil po 2. světové válce	38
5.8.1	Zákon č. 70/1958 Sb.	40
5.9	Politika zaměstnanosti po roce 1989	44
6.0	Vznik a vývoj institucí pečující o chudé a nezaměstnané	48
6.1	Zprostředkovatelny práce	50
6.2	Úřady práce v letech 1939 – 1945	51
6.3	Okresní úřady ochrany práce	52
6.4	Úloha národních výborů	52
6.5	Úřady práce po roce 1989	53
7.0	Specifika nezaměstnanosti Ostravska a Ostravy, jako města s tradičním průmyslem	54
7.1	Dlouhodobý vývoj na ostravském trhu práce	56
7.1.1	Silné stránky ostravského trhu práce	57
7.1.2	Slabé stránky ostravského trhu práce	57
7.2	Vývoj struktury uchazečů o zaměstnání dle vzdělání a délky evidence	58
7.3	Odborné názory pracovníků úřadu práce k problematice nezaměstnanosti uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním	61
	Závěr	64
	Seznam použité literatury a pramenů	66
	Seznam tabulek a příloh	69
	Anotace diplomové práce	70

Úvod

Od roku 1995, po absolvování Vysoké školy báňské v Ostravě – ekonomické fakulty, jsem zaměstnaná. Je to jednoduchá věta, která však v mé diplomové práci může mít svůj význam. Budu se totiž věnovat problematice nezaměstnanosti, nezaměstnaných a s tím souvisejícím dalším tématům. Téma „historické proměny nezaměstnanosti“ jsem si nezvolila náhodou. Od zahájení své aktivní pracovní činnosti se totiž pohybuji neustále v oblasti pracovních sil. Od roku 1985 do roku 1989 to bylo zaměstnání na Okresním národním výboru v Ostravě, na odboru pracovních sil a poté od roku 1990 pak na úřadu práce. Mohla bych tedy říci, že mám minimálně jeden dobrý důvod věnovat se této problematice a že mám i možnost využít ve své práci nemálo vlastních zkušeností, získaných za období posledních 25 let práce v této oblasti. Zažila jsem období, kdy v naší republice fakticky nezaměstnanost neexistovala, naopak byla stanovena povinnost pracovat a také období, kdy se, alespoň v Moravskoslezském kraji, nezaměstnanost pohybovala kolem 16 %.

Ve své práci se však nechci věnovat pouze srovnání těchto dvou období, ale chci se vrátit do daleké minulosti. Cílem mé práce je v rámci sociálně historického pohledu definovat v časové perspektivě posledních dvou století „objevení“ nezaměstnanosti jako pojmu. Vymezit původ nezaměstnanosti jako ekonomický a sociální jev, nahlédnout rozdílným pohledem na nezaměstnanost a nezaměstnané v jednotlivých historických etapách a na způsoby řešení a přístupy k nezaměstnanosti. Zaměřím se zejména na rozhodující příčiny nezaměstnanosti masové v historických a sociálních souvislostech a také na skutečnost, že tak jako nezaměstnanost není jen ekonomickým, ale i sociálním a kulturním problémem, tak i prostředky, jako je změna postoje veřejnosti k nezaměstnaným, změna životních strategií, vzdělávání apod, vložené do boje s ní, musí být nejen ekonomického, ale i sociálního a kulturního charakteru. Vzhledem k úzké provázanosti problematiky nezaměstnanosti s oblastí podpor v nezaměstnanosti a sociální péče bude cílem mé práce i vznik myšlenky na poskytování podpor nezaměstnaným a jejímu rozvoji a tematice sociální péče a jejímu vlivu na nezaměstnanost a tedy i pokusu o odpověď na otázku „proč, koho a jak podporovat“.

Celou problematiku jsem rozčlenila do tří vrstev. V té nejvyšší, makroekonomické, se budu obecně věnovat historickému výkladu a významovému vývoji nejdůležitějších pojmů a nejširšímu pohledu na vývoj nezaměstnanosti a na historické události, které ji ovlivnily. V další části se zaměřím zejména na průběh

těchto jevů v historických souvislostech České republiky, na konkrétní zákony, kterými byla řešena a regulována péče o nezaměstnané a to zejména v obdobích do roku 1918, od roku 1918 do období okupace, poválečnému období do roku 1958, době od roku 1958 do roku 1989 a období posledních 20 let. Ve třetí části práce zkonkretizují všechny předešlé údaje se zaměřením na oblast Ostravska.

1 Právo na práci a právo na zaměstnání

Právo na práci vymezuje Listina základních práv a svobod jako subjektivní právo každého občana na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost. (čl. 26 odst. 1 ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon). Každý má tedy možnost využít své schopnosti a dovednosti v pracovním procesu k získání prostředků na uspokojování svých potřeb. „*Stát je povinen učinit potřebné kroky k ochraně tohoto práva.*“ (Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17. května 1994, sp. zn. Pl. ÚS 36/93).

Porušením práva na práci ze strany státu by bylo například uložení trestu zákazu činnosti obecně jako zákaz provozování jakékoliv podnikatelské činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení.

Právo na zaměstnání je pojmem užším než právo na práci. Definici práva na zaměstnání obsahuje zákon o zaměstnanosti v § 10 odst. 1. Právo na zaměstnání je právem fyzické osoby, která chce a může pracovat a o práci se uchází, na zaměstnání v pracovněprávním vztahu. Tím se právo na zaměstnání liší od práva na práci, neboť dává jedinci možnost uplatnit své schopnosti a dovednosti ve formě závislé práce, jejíž realizace se řídí zákoníkem práce. Právo na zaměstnání však nemůžeme chápat jako právo na konkrétní zaměstnání v konkrétním oboru u konkrétního zaměstnavatele, které by státní orgány byly povinny zajistit. Takovéto pojetí by naráželo na svobodu zaměstnání a svobodu podnikání jiných lidí. Dle zákona o zaměstnanosti je pak součástí práva na zaměstnání i právo na zprostředkování zaměstnání a na poskytnutí dalších služeb za podmínek stanovených zákonem o zaměstnanosti.

Každý má právo svobodně si zvolit a zabezpečit zaměstnání a vykonávat je na celém území České republiky. Není-li fyzická osoba schopna si zaměstnání zabezpečit sama, je jí stát nápomocen. Fyzická osoba si však může zabezpečit zaměstnání i v zahraničí. Vstupem do Evropské unie mají občané ČR možnost využívat svobody pohybu a pobytu na území Evropské unie, a to včetně výkonu zaměstnání a podnikání. Je však třeba počítat s tím, že většina států EU uplatňuje ve vztahu k ČR a dalším přístupujícím zemím v rámci tzv. přechodného období omezující opatření.

2 Význam práce pro člověka

V životě člověka zaujímá práce nezastupitelné postavení. Je významnou podmínkou jeho důstojné existence, dodává člověku nejen materiální prospěch, ale přináší i pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Práce tedy neslouží pouze k výrobě statků, ale dává i pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Člověk se stává součástí sociálních vztahů. Navazuje kontakty, vede rozhovory, setkává jiné lidi a uzavírá přátelství. Při realizaci pracovních úkolů získává pocit odborné kompetence. Při skupinové práci je mu nabízeno sociální prostředí, ve kterém se sám hodnotí a srovnává s ostatními lidmi. V práci se rozvíjí jeho lidská osobní identita. V souvislosti s životní dráhou člověka práce určuje počátek a konec jeho ekonomické aktivity.

Ztráta práce znamená pro člověka nejen pokles životní úrovně, ale také řadu dalších negativních osobnostních změn. Psychologické výzkumy dlouhodobě nezaměstnaných lidí zjišťují jejich hlubokou deprivaci ze ztráty práce, pokles sebevědomí a sebeúcty, pocit neužitečnosti a beznaděje. Současně dochází k poklesu sociálního statusu nezaměstnaného, který je často doprovázen jeho ponižující stigmatizací. Nezaměstnanost působí selektivně a postihuje především tzv. rizikové skupiny lidí. (B.Buchtová a kol., Nezaměstnanost, psychologický, ekonomický a sociální problém, 2002).

Jestliže jsem v tomto krátkém textu na jednom místě uvedla název „práce“ a hned na dalším místě „nezaměstnanost“, nebylo to spojeno s neznalostí těchto dvou pojmů a tím jejich záměnou.

Ne každý, kdo pracuje, je zaměstnaný a na druhé straně ne každý, kdo nepracuje je nezaměstnaný. Souvisí to s odlišením práce, především konané pro vlastní potěšení či v rámci domácnosti, od zaměstnání, které se vztahuje k práci na smluvním základě, zahrnující i odměnu za její výkon. Tímto vysvětlením lze vyčlenit z kategorie nezaměstnanosti domácí práce (i když v souvislosti s posledními společenskými změnami se objevují snahy o zrovnoprávnění domácí práce s prací v zaměstnání), sebezaměstnávání, vzájemná výpomoc, dobrovolná práce a další práce nevykonávané pro ekonomické cíle, jejichž ztráta nemá za následek vznik nezaměstnanosti.

Ta je tedy nikoliv protikladem práce, ale zaměstnanosti. Nejde tedy o to, *nemít práci*, ale *nemít placené zaměstnání* a tedy *nemít ani příjem ze zaměstnání*. Je s podivem, že ještě naše prvorepubliková legislativa neznala zákonnou definici nezaměstnanosti. Definice se objevila teprve v roce 1933 a nebyla zdaleka dokonalá,

protože nezaměstnaného definovala pouze z pozice jeho nároku na podporu v nezaměstnanosti a nikoliv podle základního kritéria a to nedostatku práce. Tím například vyřazovala významné skupiny obyvatelstva z nároku na podporu, což byl případ živnostníků nebo samostatných zemědělců (ti podle definice nepřišli o zaměstnání a nebyli tedy nezaměstnaní).¹

2.1 Fenomén nezaměstnanosti

K fenoménu nezaměstnanosti je možné přistoupit z různých hledisek. Lze ji považovat za výraz toho, jak je organizováno a řízeno zaměstnávání lidí v zemi, lze ji považovat i za důsledek určitých schopností, dispozic a postojů jedinců, lze ji považovat za odraz tržních sil. Nezaměstnanost je složitým jevem a nelze ji hodnotit pouze globálně. K jejímu řešení je třeba mít k dispozici celou řadu potřebných dat, např. koho se nezaměstnanost týká, kde se vyskytuje, jak dlouho trvá, jaká je její míra, jaké jsou předpoklady pro její řešení, včetně finančních zdrojů apod.

Je známo, že nezaměstnaností nejsou ohroženy všechny skupiny osob stejně. K rizikovým skupinám patří zejména ženy, mladiství a absolventi škol, skupina osob zdravotně znevýhodněných a osoby předdůchodového věku. Nezaměstnanost dosti často postihuje skupinu osob se základním vzděláním, nižší kvalifikací a je také diferencována podle profesí a i z hlediska teritoria. Neméně důležitá je také doba, po kterou nezaměstnanost trvá. Čím je delší, tím jsou zpravidla její dopady horší a obtížnější i nákladnější je její řešení opatřeními politiky zaměstnanosti.

¹ Rákosník J., 2008: *Peterka, O. "Pojem nezaměstnaného, nezaměstnanosti a její formy. Časopis pro právní a státní vědu 17, 1934, str. 110-130. Nezaměstnanou ve smyslu instituce pojištění proti nezaměstnanosti, je práceschopná osoba, která nemajíc vlády nad výrobními prostředky, je nucena hledati obživu pracovní smlouvou, ale práce pozbyla a nemůže nalézt z důvodů objektivních, tj. mimo její osobu ležících, novou práci přiměřenou svému pravidelnému povolání, za mzdu v době a místě obvyklou a aspoň svým nezbytným potřebám odpovídající. S. 120)*

2.1.2 Míra nezaměstnanosti

Nezaměstnanost se nejčastěji měří pomocí ukazatele míry nezaměstnanosti :

$$u = \frac{U}{L} \times 100(\%)$$

kde u je míra nezaměstnanosti
 U je počet nezaměstnaných
 L je počet pracovních sil.

Za nezaměstnané jsou zpravidla považováni ti, kteří aktivně práci hledají a jsou registrováni na úřadu práce. Tato jediná charakteristika však není postačující. Proto se sestavuje celá řada dalších ukazatelů a definuje se např. míra dlouhodobé nezaměstnanosti, která uvažuje v mezích pouze dlouhodobě nezaměstnaných, míra nezaměstnanosti v určitých věkových kategoriích, mezi muži a ženami, míry sestavované podle úrovně vzdělání, profese, podle odvětví, regionů apod.

2.2 Definice a formy nezaměstnanosti

Dnešní sociální vědy zpravidla uznávají tříčlennou definici nezaměstnanosti, kdy jsou za nezaměstnané považovány osoby 1. bez placeného zaměstnání (v některých případech pracující, ale jen malý počet hodin pod stanoveným limitem – týká se i ČR), které jsou za 2. registrovány na úřadech práce a za 3. hledají práci a jsou schopny a ochotny do ní ihned nastoupit.

2.2.1 Frikční nezaměstnanost

Nejstarší formou je frikční nezaměstnanost. Je to stav v období mezi opuštěním starého a nalezením nového zaměstnání, vyplývající z mobility pracovníků. Ačkoliv bývá považována za nejméně nebezpečnou, i ona může nabývat společensky nežádoucích podob. V jejím případě se také nejvíc promítá efekt, který bývá hlavní příčinou útoků na podpory v nezaměstnanosti, že vyšší podpory tuto nezaměstnanost prodlužují, protože pracovník, který je takto zabezpečen, nemá důvod hledat tak rychle zaměstnání. V případě dalších podob nezaměstnanosti již však tento argument selhává.

Do této skupiny patří ti, kteří hledají lepší zaměstnání, kteří hledají první zaměstnání, kteří byli propuštěni z důvodu organizačních změn atd.

I bez vlivu podpůrného systému může tato forma nezaměstnanosti být až příliš dlouhá, zvláště v situaci, kdy je nesoulad mezi strukturou nabídky a poptávky po práci. V krizových dobách příznačně hladina frikční nezaměstnanosti klesá.

2.2.2 Strukturální nezaměstnanost

Další formou je nezaměstnanost strukturální, která vzniká v důsledku eliminace celých starých odvětví a likvidace umělé přezaměstnanosti v nich. Těm, kteří jsou takto vyřazeni z trhu práce, pak chybí potřebné dovednosti, protože fakticky po tom, co umějí, není poptávka a to, po čem poptávka je, nejsou schopni zase oni naplnit. Významný podíl zde představuje i technologický pokrok, vyrazující zvláště manuální dělníky z výrobního procesu.

2.2.3 Cyklická nezaměstnanost

Třetí forma je nezaměstnanost cyklická, která spočívá v nevyužití stávajících výrobních kapacit z důvodů odbytových. Je tedy způsobena zejména poklesem poptávky v ekonomice. Je-li cyklická nezaměstnanost pravidelná a spojená s přírodním cyklem, hovoří se o ní jako o sezónní nezaměstnanosti. V minulosti byla například poměrně rozšířená zimní nezaměstnanost ve stavebnictví. Mohou jí být postiženy i služby (např. turistický ruch) a je charakteristická i pro zemědělství.

Vedle těchto tří hlavních typů nezaměstnanosti existuje ještě nezaměstnanost skrytá nebo nepravá.

2.2.4 Skrytá nezaměstnanost

Skrytá nezaměstnanost je formou nezaměstnanosti, kdy si nezaměstnaná osoba práci nehledá a ani se jako nezaměstnaná neregistruje. Případně do této kategorie patří nezaměstnaní, kteří i když práci nemají, nejsou registrováni, ale při dostatečné nabídce by ji přijali. Velkou část této skryté nezaměstnanosti tvoří obvykle vdané ženy a mladiství. Dalo by se říci, že spousta osob v dnešní době vyhledává služby úřadu práce jen z toho důvodu, že jsou po celou dobu kryty zdravotním pojištěním, které by si jinak musely hradit samy a mají rovněž z titulu registrace na úřadech práce nárok na určité sociální dávky.

Určitá skupina osob však na sociální dávky není odkázána nebo na ně nedosáhne a plátcem pojištění zdravotního je za ně stát. Tato skupina osob pak o služby úřadu práce nemá zájem, i když nemá práci, ale vyhledává si ji jiným způsobem. Jedná se například o kategorii žen pečujících o děti nebo částečné invalidní důchodce. V některých případech se pak jedná i o osoby, které z nějakého důvodu byly z evidence úřadů práce vyřazeny a po určitou dobu je jim zákonem zapovězeno být registrován jako uchazeč o zaměstnání.

2.2.5 Nezaměstnanost neúplná a nepravá

Další formou nezaměstnanosti je nezaměstnanost neúplná a nezaměstnanost nepravá.

O neúplné nezaměstnanosti můžeme hovořit v případě, kdy pracovníci musí akceptovat práci na snížený úvazek. Ve spoustě případů se tak pracující ocitá bez pracovní ochrany a sociálního zabezpečení a neúplná zaměstnanost je někdy chápána jako destrukce zaměstnaneckých práv a vnucení horších pracovních podmínek zaměstnancům ze strany zaměstnavatelů. Pro zaměstnavatele znamená snížení mzdových nákladů (vyloučení z pojištění a zaměstnaneckých výhod) a větší flexibilita při organizačních a technických změnách. V mnoha případech však taková situace vyhovuje jak zaměstnancům, tak zaměstnavatelům. V dnešních podmínkách českého zákonodárství nic nebrání tomu, aby registrovaný uchazeč o zaměstnání současně (a to i při pobírání podpory v nezaměstnanosti) vykonával souběžně zaměstnání, pokud splní určité podmínky. Tou hlavní podmínkou je nepřekročení hrubé mzdy z takového zaměstnání ve výši 4 000 Kč. Lze předpokládat, že i kdyby tuto mzdu překročil, nebude to oficiálně vykázáno, takže na tom vydělá jak zaměstnanec, tak zaměstnavatel a pouze stát přijde o určitý příspěvek do státního rozpočtu. Objevují se i názory, že tím, že se taková možnost přivýdělku dostala oficiálně do zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., byl tím oficiálně posvěcen tzv. bývalý „schwarzsystém“.

V neposlední řadě v souvislosti s nezaměstnaností můžeme hovořit ještě o tzv. nepravé nezaměstnanosti. Jde sice o osoby, které jsou nezaměstnané, ale ani tak nehledají práci (eventuelně přijmout práci odmítají), jako se spíše snaží vyčerpat v plném rozsahu nárok na podporu v nezaměstnanosti. Patří sem i osoby, které se registrují jako nezaměstnané, ale zároveň pracují nelegálně.

Je třeba se zmínit i o jevu, který s nezaměstnaností souvisí a to tzv. job stagnation, kdy vysoká míra nezaměstnanosti brzdí profesionální i prostorovou

mobilitu. I lidé nespokojení se svou prací nechtějí v době vysoké nezaměstnanosti riskovat problémy s hledáním nového pracovního místa a setrvávají často ve svém frustrujícím zaměstnání.

2.3 Přírozená míra nezaměstnanosti

I když je nezaměstnanost obecně považována za velice negativní jev, nemusí však nutně pro společnost vždy znamenat zlo. Neomezíme-li se pouze na hledisko sociální, kde je nutně jako zlo posuzována, neboť sociální zkušenosti nezaměstnaných jsou vesměs nepříznivé, ale vezmeme-li v úvahu i hledisko ekonomické, nemusí být nezaměstnanost označena jednoznačně pouze negativně. Zde je totiž nezaměstnanost také projevem a důsledkem vzniku, zániku a omezování či naopak podpory některých výrobních činností, a tedy i pracovních míst. Jako taková je tedy „určitá nezaměstnanost“ nutná, je spojená s mobilitou pracovní síly a je výrazem toho, že část pracovních sil se přizpůsobuje technologickým změnám (rekvalifikuje se, hledá si nové pracovní místo, stěhuje se za prací). Tuto nezaměstnanost nelze považovat za zlo, neboť je předpokladem adaptačních procesů, usnadňuje strukturální změny a odstraňuje strnulost ekonomiky, a je tedy symptomem rozvíjející se ekonomiky a společnosti. Proto nepřekročí-li nezaměstnanost „určitou mez“, jde v dnešních vyspělých ekonomikách o přirozený průvodní jev, svým způsobem ekonomicky nezbytný, který je zvládnutelný různými makroekonomickými opatřeními a politikou zaměstnanosti.

Co se rozumí pod pojmem „určité meze“? V této souvislosti lze hovořit právě o pojmu tzv. přirozené míry nezaměstnanosti. Je to taková úroveň nezaměstnanosti, při níž jsou jednotlivé prvky trhu práce v průměru v rovnováze, tj. některé vykazují převahu poptávky a volných pracovních míst a některé naopak převahu nabídky, a tudíž nezaměstnanost. Její výše je v každé ekonomice závislá na řadě pro ni specifických faktorů na trhu práce, jako jsou např. možnosti utváření nových pracovních míst, mobilita a adaptabilita pracovníků (spojená s úrovní vzdělání, situací v oblasti bydlení apod.), možností rekvalifikací, poměry ve frikční a sezónní nezaměstnanosti, délka trvání nezaměstnanosti.

Nepříznivým jevem posledních let je vzestup výše přirozené míry nezaměstnanosti. Příčiny lze najít v především dobře fungujícím sociálním jištění nezaměstnaných sociálním státem (viz. kapitola 4.4), které může způsobovat, že nezaměstnaní liknavě vyhledávají práci a ne každou také přijímají, dále ve skutečnosti rostoucí strukturální nezaměstnanosti a v demografických změnách,

souvisejících zejména s věkovým složením obyvatelstva a s růstem míry ekonomické aktivity.

2.4 Ekonomické a sociální důsledky nezaměstnanosti

Vyhodnocením poznatků o nezaměstnanosti lze konstatovat, že tato může mít kromě negativních důsledků i jisté pozitivní vlivy na realizaci změn ve struktuře ekonomiky a na podporu flexibility a motivace pracovní síly. V reálném hodnocení však jednoznačně převažují negativní pohledy. Důsledky nezaměstnanosti pak lze rozdělit podle dvojí charakteristiky na důsledky *ekonomické* a *sociální*.

Ekonomické důsledky jsou představovány ztrátou produkce (nevytvořením části produktu) v podobě rozdílu skutečného a potenciálního produktu (jde o dopad cyklické nezaměstnanosti, nikoliv přirozené míry nezaměstnanosti), tzn. vyrábí se méně, než by se mělo a tím dochází k poklesu HDP. Dalším ekonomickým dopadem je snížení, případně ztráta kvalifikace pracovníků, což je jeden ze zdrojů ekonomického růstu. Projeví se zmenšením možnosti výběru a omezením celkové spotřeby, nezaměstnaný upadá na nižší úroveň, nemůže si dovolit to, co mají lidé z jeho sociální vrstvy.

Sociální důsledky jsou spojeny s dopady faktu nezaměstnanosti na sociální situaci, chování, postoje nezaměstnaných i jejich rodin a domácností a na společenský život. Důsledky nezaměstnanosti mohou být rozdílné svým dosahem i rozsahem, protože nezaměstnanost je různými jedinci různě prožívána a pocítována.

Vliv na životní úroveň má nezaměstnanost v tom smyslu, že znamená ztrátu pracovního příjmu a žít jen z podpory nebo sociálních dávek znamená vždy pokles životní úrovně a značné finanční potíže pro nezaměstnaného a jeho rodinu. Při tomto pohledu na vlivy nezaměstnanosti je důležité, jaké je postavení nezaměstnaného v rodině a jaké jsou další zdroje jeho rodiny. Velmi výrazný dopad poklesu příjmů na materiální úroveň se projevuje ve zvýšené míře tam, kde v rodině není žádný jiný příjem ze zaměstnání.

Vliv na rodinu jako sociální instituci ovlivňuje nezaměstnanost nejen poklesem příjmů, ale v mnoha dalších ohledech. Může vést k narušení denních rodinných zvyklostí, může změnit pozici a autoritu nezaměstnaného v rodině, může rozbít partnerské vztahy, ovlivnit rozhodnutí uzavřít manželství a založit rodinu, může omezit sociální kontakty rodiny i její výchovnou funkci.

Nezaměstnanost ovlivňuje také strukturaci a vnímání času, kdy čas přestává být pro nezaměstnané důležitý, ztrácí svůj obsah a často je naplňován nudou

a pasivními i společensky nežádoucími aktivitami (spánek, neúčelné sledování televize, kriminalita, alkoholismus apod.). Takové narušení časové struktury má neblahý vliv zejména na mladistvé, kteří časový režim a pracovní návyky ještě nemají zažité (vzhledem k tomu, že se jedná hlavně o mladistvé pouze se základním vzděláním, snaží se úřady práce o jejich motivaci k návratu do škol a učilišť, popřípadě o získání pracovních návyků v motivačních kurzech a rekvalifikačních kurzech).

Nezaměstnanost negativně ovlivňuje rovněž psychické a fyzické zdraví člověka tím, že je pro mnoho lidí vysoce traumatizující. Znamená ztrátu určitého sociálního statusu, prestiže, která je spojována s určitými osobními charakteristikami a dispozicemi. Vyvolává v člověku pocit nepotřebnosti, neužitečnosti i neschopnosti, vede ke ztrátě sebevědomí a sebedůvěry.

To vše však neznamená, že nezaměstnanost automaticky vylučuje aktivní a pozitivní životní styl, vyrovnané rodinné vztahy, zachování přirozené strukturace času i duševního a fyzického zdraví. Vždy závisí na individuálních postojích, mravní síle, ekonomickém zázemí, strategii nezaměstnaných osob apod. Všeobecně platí že se ztrátou zaměstnání se lépe vyrovnávají ti, kteří jsou nezaměstnaní kratší dobu a s předchozí prací byli nespokojení, ti, co mají určité zázemí i úspory a jsou adaptabilnější.

Nezaměstnanost však není považována za vážný ekonomický a sociální problém, pokud se nestává masovou. Obecně se předpokládá, že samotná existence nezaměstnanosti je vlastně ve svobodné společnosti přirozeným jevem. Jakmile se však nezaměstnanost stává masovou a doba trvání jednotlivých případů nezaměstnanosti se prodlužuje, dostává se pak nezaměstnanost do centra pozornosti jak těch, kteří práci ztrácejí, tak i celé společnosti a jejích institucí.

3 Vymezení pojmu nezaměstnanosti a nezaměstnaných. Vznik myšlenky na podporu nezaměstnaných

Než se kdokoliv začne zabývat historií a vývojem nezaměstnanosti, měl by zodpovědět nesnadnou otázku, kde se vlastně nezaměstnanost vzala. Je totiž třeba rozlišit ztrátu práce a ztrátu zaměstnání. Práci může ztratit každý, kdo pracuje. Ztratit zaměstnání může jen ten, kdo byl zaměstnán, tj. byl v závislém pracovním poměru. Jen tak pro zajímavost: protože touto problematikou se budu zabývat v dalších kapitolách, pokud přišel živnostník v meziválečném období o práci z důvodu nedostatku zakázek, nebyl zařazen do kategorie nezaměstnaných vzhledem k tehdejší legislativě, kdežto dnes se takový občan ze stejných důvodů stává oficiálně nezaměstnaným, pokud požádá o zprostředkování zaměstnání úřad práce.

Dnes již vnímáme s naprostou samozřejmostí, že sociální práva člověka jsou součástí mezinárodních úmluv a stejně tak základních ústavních dokumentů. Listina základních práv a svobod garantuje právo na práci stejně jako na hmotné zabezpečení v nezaměstnanosti (článek 26). Činí tak v návaznosti na Deklaraci OSN z roku 1948 a pakty o lidských právech ze 60.let. Takto zakotvená lidská práva však nejsou samozřejmým výsledkem dějinného vývoje, stejně jako sociální státy.

Podoba nezaměstnanosti, stejně jako její obsah se v průběhu historie měnila. Hovořit o nezaměstnanosti má význam jen tam, kde jsou práce a pracovní vztahy založeny na konceptu zaměstnanosti a prací budeme rozumět placené zaměstnání jako produkt vývoje kapitalistických vztahů. Tam, kde takový koncept neexistoval, tam nebyly nepracující osoby chápány jako nezaměstnané. Až do středověku a v celém jeho průběhu se proto nehovořilo o nezaměstnaných, ale o chudých. Pouze ti, kdo pracují za mzdu, kdo mohou svobodně skončit své zaměstnání a kteří mohou být zároveň zaměstnání zbaveni, se mohou stát nezaměstnanými.

Přirovnám-li svobodného občana ať už v otrokářské společnosti nebo ve společnosti feudální, k dnešní fyzické podnikající osobě, pak přišel-li tento občan vlivem různých okolností o práci, tedy o možnost uživit se vlastní prací, neexistovala žádná síla, která by ho jakýmkoliv způsobem zabezpečila v jeho situaci. Byl tento člověk „nezaměstnaný“? Klíčovou roli sehrála v tomto ohledu průmyslová revoluce.

Nezaměstnanost tedy jednoznačně souvisí s ekonomickými podmínkami této revoluce. Pro vznik tohoto fenoménu z hlediska hospodářských cyklů proměn struktury hospodářství, funkce práce ve společnosti, je tedy nástup kapitalizmu nepostradatelný.

Přesto ještě v 19.století bylo obvyklé nezaměstnanost považovat za otázku osobního neštěstí nebo hůře osobní nezodpovědnosti a nikoliv jako důsledek hospodářských výkyvů. Na tomto místě je proto také třeba zdůraznit, že k určení termínu nezaměstnanost je nutné najít souvislost s jazykovým popisem neboli popisem vnímaného jevu. Pojem nezaměstnanost proto nelze chápat jako pojem neměnným způsobem definovaný, ale je třeba vzít v úvahu, nakolik jazykové definice určovaly sociální postavení nepracujících osob. Pro studium dějin nezaměstnanosti je dobré vědět, jak se v novověkých dějinách status nezaměstnaných (tedy těch, které tak označujeme) proměňoval. A na tom neměl určující podíl jen rozvoj kapitalizmu, ale i vědecké poznatky, kulturní představy a morální kritéria té konkrétní doby.

V důsledku těchto poznatků pak můžeme nezaměstnané zařadit do historicky jiné pojmové kategorie vagabundů, tuláků a žebráků. Je nezbytné sledovat i vývoj pojmu nezaměstnaný, neboť s tím úzce souvisí i další problematika a podpora této skupiny lidí.

Vymezíme-li nezaměstnanost následujícími třemi podmínkami

- osoba schopná práce (věkem, zdravotním stavem a osobní situací)
- chtějící zaměstnání (nyní, aktuálně)
- jsoucí přes tuto snahu v daný okamžik bez zaměstnání (tyto tři požadavky jsou i obsahem definice nezaměstnanosti podle Mezinárodního úřadu práce ILO v Ženevě),

pak v základu této definice najdeme dva prvky. Prvek nedobrovolnosti tohoto stavu a prvek nedostatku práce.

Jestliže však začneme rozebírat příčinu a povahu tohoto jevu a budeme-li sledovat zákonodárství týkající se trhu práce a péče o nezaměstnané v historických souvislostech, pak nelze takovou definici brát tak samozřejmě. Ti, kteří se dnes nazývají nezaměstnanými, se totiž v průběhu dějin vyčlenili z již dříve uvedených žebráků, tuláků a povalečů, než se z nich staly nešťastné oběti mechanismů trhu práce, jako samostatné pojmové kategorie. Teprve tehdy, když se z těchto „lenochů“ staly nezaviněné oběti hospodářských cyklů, které se staly potřebné, pak se s určitým časovým odstupem zrodilo i podpůrné zákonodárství. V podstatě tedy lze konstatovat, že pokud společnost nereflektuje někoho jako potřebného, stěží se tento dočká podpory.

4 Historický vývoj péče společnosti o nezaměstnané

Problémem každé společnosti je zabezpečení občanů v nepříznivých sociálních situacích způsobených sociálními událostmi, jako jsou zejména nemoc, úraz, invalidita, stáří, ztráta živitele. Každá společnost se jím musí zabývat a řešit jej. Forma a úroveň tohoto řešení jsou však rozdílné v závislosti na stupni rozvoje daného společenství. Způsob a úroveň života těch, kteří pracují, ale i těch, kteří pracovat nemohou, a to z různých důvodů, jsou ovlivňovány ekonomickou činností a určovány zejména ekonomickou nutností a ekonomickými možnostmi. Faktory, které významným způsobem ovlivňují řešení sociálních problémů, jsou např. demografická struktura obyvatelstva, etické a morální názory převládající ve společnosti, zájem občanů na řešení jejich potřeb a současně i intenzita prosazování těchto zájmů a rovněž tradice řešení sociálních problémů, která je nadmíru důležitá a určující z hlediska dalšího vývoje.

4.1 Od prvobytně pospolné společnosti po feudalismus

Když nahlédneme obecně a zjednodušeně do historie, pak v *prvobytně pospolné společnosti* se rodové společenství postaralo o své přestárlé či nemocné příslušníky v podstatě tím, že je ponechalo ve své pospolitosti, v užší či širší rodině. V *otrokářské společnosti* neměl otrok žádná práva, byl majetkem svého pána. Pokud pán chránil otroka, poskytoval zraněnému nebo nemocnému otrokovi pomoc, chránil tím vlastně svůj majetek.

Už od dob otrokářské společnosti byli lidé k práci nuceni, a to často bez ohledu na věk či zdravotní stav. Svobodné obyvatelstvo si začalo vytvářet spolky za účelem podpory v nemoci nebo při úmrtí. Až v době, kdy začala stabilitu společnosti či státu ohrožovat pauperizace², začaly být organizovány různé dílčí podpůrné akce směřující k alespoň částečnému či dočasnému zlepšení tíživé situace chudých. Jako jedno z nejznámějších dílčích opatření lze uvést např. rozdávání chleba nařízené římskými císaři a vznik hesla „chléb a hry“ ve starém Římě.

² pauperismus, masová chudoba jako sociální jev mj. v důsledku přelidnění v některých částech naší planety. Ottův slovník naučný - Pauperismus, chudoba davů, nouze vládnoucí v celé zemi nebo v celém kraji a vyplynulá z nedostatku práce tak, že část pracovního lidu odkázána jest na veřejnou nebo soukromou dobročinnost, kdežto část druhá sotva že vyživí se svojí mzdou. Vyskytuje se pak zejména v krajích průmyslových s hustým obyvatelstvem

4.1.1 První podpůrné spolky v Čechách

Teprve ve středověku dochází k dílčím snahám péče o práce neschopné, i když stále převažuje názor, že tato záležitost je věcí soukromou a církevní. V období feudalismu měli všichni nevolníci a poddaní přístup k půdě (třebaže zpravidla nebyla jejich) a potřebným nástrojům, takže mohli, a hlavně museli, pracovat. Již tehdy začaly být vytvářeny svépomocné podpůrné spolky, jejichž úkolem bylo vypomáhat praceneschopným a starým členům a podporovat i pozůstalé členy rodin.

V Čechách např. nejprve vznikaly takové podpůrné spolky mezi horníky, začala se vytvářet hornická bratrstva. První doklady o jejich existenci pocházejí z 15.století. Daly by se charakterizovat jako stavovské a náboženské spolky. Bratrstva zakládala podpůrné pokladny, které byly obvykle spravována radou starších horníků, potvrzovanou těžaři. Do těchto pokladen přispívali především horníci, kterým se finanční příspěvky strhávaly z mezd, ale také těžaři. Obdobné podpůrné spolky byly postupně zřizovány i pro některé řemeslnické cechy a tovaryšská bratrstva. Hornická bratrstva se postupně přeměňovala v zájmovou a sociální instituci horníků a byla vlastně jakýmsi předchůdcem odborových organizací. K uzákonění povinného zřizování bratrských pokladen v dolech došlo v roce 1854 a tím byl položen základ pro samostatné hornické sociální pojištění, které existovalo v Československu do roku 1948. Z tradic cechovních svépomocných podpůrných spolků vycházely v 19.století podpůrné spolky zakládáné v průmyslových závodech, které postupně začaly plnit i funkci odborových a politických organizací zaměstnanců. V 17.století dochází na území dnešní České republiky k určitým úpravám v péči o staré a nemocné osoby. V roce 1661 byl přijat patent o tulácích a žebrácích, který umožnil obcím přiznávat právo žebrat pouze práce neschopné chudině. O chudé a nemocné praceneschopné osoby pečovala hlavně církev a to až do roku 1785, kdy bylo vydáno nařízení pro Království české, které tuto povinnost uložilo vrchnosti (vydání nařízení pro Království české z 19.srpna 1785 podle dvorského dekretu ze dne 26.11.1784, jímž byla tato povinnost uložena vrchnosti a od roku 1854 obcím). V roce 1868 pak byla v českých zemích uzákoněna zásada, že péče se poskytuje pouze chudým s domovským právem. Tím se chudinská správa stala součástí veřejné obecní správy (viz. str.25, poznámky pod čarou).

4.2 Péče o chudé obecném měřítku

V celé Evropě postupně stále větší rozsah péče o chudé přecházel z lokálních společenství na národ. Stále větší měrou se péče o chudé přesouvala na stát nebo instituce a podíl obyvatelstva na zajišťování této péče se měnil z přímých dávek na dávky nepřímé (daně).

Poprvé však byla normativně upravena instituce práva chudých, tj. práva na žebrotu a státem nařízené a obcemi organizované chudinské péče v Anglii. Alžběta I. roku 1601 nařídila, aby obce vybíraly daně na chudé.³

Tak vznikaly systémy pomoci chudým, které se postupně vyvinuly v soudobé systémy sociální pomoci. Chudinský zákon pochopitelně ještě nehovoří o nezaměstnanosti. Již v roce 1601 rozlišuje mezi chudými, práce schopnými a mezi nemocnými, starými či slabými. Stále častěji se však začal vyskytovat problém s práce schopnými chudými. Pokusem o řešení tohoto problému se například v Anglii staly „Domy chudých“. Ti, kdo souhlasili s umístěním v těchto domech, byli odměňováni zaměstnáním, jídlem a přístřeším. Ti, kdo to odmítali, byli trestáni nucenými pracemi a byla jim odpírána jakákoliv jiná podpora. Život v těchto domech nebyl jednoduchý. Rodiny zde byly odděleny, jednotlivci byli podrobeni přísné disciplíně. Život v nich byl velmi obtížný a svým způsobem přímo odrazoval od využití tohoto způsobu existence každého, kdo měl jen trochu možnost volby mezi tímto a jiným způsobem obživy. Zákon, zřizující tyto Domy práce byl přímo koncipován tak, aby od využívání těchto zařízení odrazoval a aby přiměl nezaměstnané přijmout jakoukoliv, i degradující práci, než hledat podporu v těchto domech. Byl to také ale první pokus, jak udělat hranici mezi chudými pro nemoc a neschopnost práce a mezi práce schopnými, ale nezaměstnanými.

4.2.1 Historický mezník – průmyslová revoluce

Historickými předchůdci pojmu sociální zabezpečení byly tedy pojmy chudinská péče, sociální správa a sociální péče. Všechny pojmy jsou výsledkem stavu evropské společnosti od 16.stol. až do 1.sv.války. Vznik a vývoj moderních forem sociálního zabezpečení nastává až v 19.století, což velmi úzce souvisí především se zrušením

³ Chudinské zákony za Alžběty I. v Anglii začátkem 17.století. Alžbětin Kodex chudých (1597) neboli Chudinský zákon (Poor Law) byl první ucelenou legislativou chudinské péče

nevolnictví (v Čechách v roce 1781) a následným přílivem venkovského obyvatelstva do měst a s rozvojem průmyslové výroby. S postupným zatlačováním ruční výroby v průmyslu i zemědělství strojem vyvstával čím dál tím zřetelněji nový sociální jev, který už v druhé polovině 19.stol. ukazoval na brzkou nutnost řešení. Byl to jev nezaměstnanosti stále se šířící v řadách manuálně pracujících, které stroj zaváděný do průmyslu i zemědělství vyřazoval jako přebytečné pro výkon práce dle současné potřeby společnosti.

Průmyslová revoluce je charakterizována odchodem od ruční práce ke strojové velkovýrobě. Továrna se stala centrem nejen hospodářského ale i sociálního života. V první polovině 19.století se ve všech industrializujících se zemích továrna stala klíčovou hospodářskou institucí, která ztvárňovala politiku dotyčné země, její sociální problémy a charakter každodenního života stejně rozhodujícím způsobem, jako svého času feudální panství venkov a cechovní dílny město. Rozvoj průmyslové společnosti tak přinesl i rozpad cechovního systému s jeho podporou potřebných příslušníků, založenou na cechovní solidaritě. Tato solidarita byla zaměněna za solidaritu širší, založenou na dobrovolném sdružování se. Dělníci, vytržení z venkovského prostředí, zakládali vzájemně se podporující společenství, v nichž se vzájemně podporovali v době nemoci, stáří, ve stávkových akcích. Některé tyto spolky rozšiřovaly svou pomoc i při nezaměstnanosti některých svých členů. Finanční prostředky takových spolků však byly omezené a proto stejně omezené byly i jejich možnosti podpory. Přes různé potíže a nevýhody takových spolků, jako byla neznalost účetnictví, rozpory mezi členy spolků, korupce), byly dosti často tyto spolky místními úřady tolerovány, protože za určitých podmínek znamenaly odlehčení jejich úlohy při kompenzaci následků nezaměstnanosti a chudoby. Pozdější růst rozsahu sociální péče organizované státem a poskytované prostřednictvím specializovaných institucí a organizací a zejména rozvoj veřejného systému sociálního pojištění, vedl k postupnému zániku těchto společenství. V mnoha státech však myšlenka principu dobrovolnosti v pojištění přetrvávala v odborovém hnutí až do 30.let minulého století.

4.3 Vznik myšlenky pojištění

Přes nebezpečnou povahu důsledků, nutně vyplývajících z okolností, že se zvláště v periodách nepříznivých poměrů množství nezaměstnaných zvětšovalo, řešil se tento sociální jev nahodilými prostředky. Zásadního a systematického řešení se dočkal teprve na sklonku devatenáctého století a to ještě v nepatrné míře a teprve začátkem

století dvacátého a zejména v jeho druhém desetiletí lze spatřit všeobecnou snahu po jeho řešení. V tomto období vznikají první systémy pro případ nezaměstnanosti. Existovaly dva základní způsoby pojištění, dobrovolný a povinný. První systémy na principu dobrovolnosti byly založeny ve Francii (1905), v Dánsku (1906) a v Norsku (1907). Na začátku 20.století začaly místní úřady v některých evropských zemích (v Čechách uzákoněn 1924) dobrovolné odborářské pojištění pro dobu nezaměstnanosti podle tzv. Gentského systému. Podrobněji se o Gentském systému zmíním v další kapitole, nyní pouze stručně. Tento systém spočíval v tom, že si odborové organizace vytvářely systém pojištění, do kterého dělníci pravidelně přispívali. Při vyplácení podpor v nezaměstnanosti z tohoto fondu přispívala určitou částkou i obec ze svých prostředků. Obvykle to bylo 50 – 70 % z prostředků vyplácených odbory. Pojištění bylo dobrovolné, podpora byly většinou vázána na předchozí zaměstnání a týkala se převážně kvalifikovaných dělníků, kteří byli nejčastěji členy odborů. Z tohoto důvodu byl Gentský systém selektivní a pro většinu dělníků zůstávala dlouho jedinou možností, jak se přenést přes období nezaměstnanosti, charita a sociální podpora.

Zásadním problémem všech dobrovolných systémů pojištění však byl nízký zájem ze strany potenciálních uchazečů o pojištění. Jednak dávky z tohoto pojištění zdaleka nestačily na nejzákladnější uživení rodiny, jednak zde byla zcela logická úvaha. Být pojištěný znamenalo daleko větší riziko propuštění ze zaměstnání, protože rozhodoval-li se zaměstnavatel, koho propustit, většinou vždy propustil toho, o němž věděl, že díky pojištění bude po jistou dobu zabezpečen dávkami podpory, než zaměstnanec nepojištěný.

V průběhu minulého století postupně přejímal úlohu garanta pojištění v nezaměstnanosti stát. Začaly se vyvíjet systémy povinného pojištění, které bylo charakterizováno tím, že se vztahovalo i na nečleny odborových organizací. Ve většině zemí do tohoto systému pojištění přispívají i zaměstnavatelé. Stát tak začal vystupovat ve vztahu k nezaměstnanosti ve dvojí roli. Jako stimulátor ekonomického rozvoje a jako sociální stát. V tomto případě jednak ve smyslu sociální sítě pro ty, kdo propadli v soutěži na trhu práce, jednak jako velký zaměstnavatel.

4.4 Sociální stát

Sociální stát vznikl a rozvíjel se v řadě zemí zhruba po stovku let. Smyslem jeho vzniku bylo zajistit všem občanům alespoň takové míry bezpečí a jistoty, kolik zaručuje majetným lidem jejich majetek. Lidé totiž touží po majetku mimo jiné také

proto, aby mohli být v kritických životních situacích spolehlivě zajištěni. Potřebu určitého „zajištění“ však mají také lidé nemajetní a sociální stát jim tuto potřebu pomáhá uspokojit. Působí tak jako „velký pojišťovatel“ nemajetných (Jan Keller, Soumrak sociálního státu, str. 10, Praha 2005). Tato moderní instituce se rozvíjela především v neklidných dobách, kdy část populace prožívala nejistotu a hledala pomoc před narůstajícími sociálními riziky. Rozvíjela se tedy v době ekonomických a politických krizí a v dobách válek a zostřeného sociálního napětí. Vzhledem k tomu, že k hlavním zdrojům sociálních rizik patří zejména existence tržního mechanismu, začaly některé státy kromě původní ochrany života a majetku svých občanů zajišťovat také ochranu dalších práv, na něž mechanismus trhu nebere žádný ohled.⁴ Aby mohl sociální stát účinně mírnit negativní dopady trhu na sociální oblast, musel ve větší či menší míře zpřístupnit sociální služby nesolventním vrstvám. Musel sáhnout k výraznému přerozdělení příjmů, aby vyrovnal šance na zvládnutí sociálních rizik mezi různě zámožnými skupinami obyvatel a musel vyvinout mechanismy solidarity, které přesáhly její tradiční, předmoderní, přirozené formy. Výrazem smíření rozporů mezi sektorem tržní ekonomiky a zásadami demokratické politiky a občanské kultury se stala moderní sociální politika, soustředěná kolem hodnoty práce a placeného zaměstnání, a to vše zastřešeno garancemi se strany státní moci. Stejně jako před sto lety je i dnes potřeba sociálního státu jako garanta a pojišťovatele nemajetných stále aktuální. Prvky, na kterých byl sociální stát vystavěn, však procházejí vážnou krizí. Moderní formy solidarity jsou silně narušeny, svět práce prochází výraznými změnami, státní moc je oslabená procesem globalizace a je schopná garantovat svým občanům stále méně (Jan Keller, Soumrak sociálního státu, 2005).

Problém chudoby provází a sužuje lidskou existenci prakticky od jejího vzniku. Jde o jev přítomný i v současné době jak v rozvojovém světě, tak i v zemích, které se dnes naší planety řadí mezi špičku nejvyspělejších zemí. V literatuře lze nalézt více definic chudoby a sociálního vyloučení. Rada Evropy používá následující definici: „Chudoba a sociální vyloučení je definována jako stav, kdy jedinec nebo skupina lidí neparticipuje plně na ekonomickém a sociálním životě společnosti anebo když jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout životní standard, který je považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný. V této situaci nemají často přístup ani k základním právům“.

⁴ Jan Keller, ... str. 11 Deklarace práv člověka z dob Velké francouzské revoluce v článku 21 prohlašuje: „Společnost je povinna podporovat své potřebné občany, a to buď tím, že jim zabezpečí práci, anebo že zajistí existenční prostředky těm, kteří pracovat nemohou“

5 Historický vývoj správy na úseku nezaměstnanosti v Čechách.

Vývoj právní úpravy hmotného zajištění nezaměstnaných

Péče o chudé spočívala ve středověku zcela na zásadě dobrovolnosti a adresnosti. I pro venkov i pro rozvíjející se města byla charakteristická dobrovolná charita, která měla podporu církve. Centry této charitativní péče byly farnosti a kláštery, které se tak staly i nástrojem účinné kontroly. Charita se však stala i věcí šlechty, neboť bylo nepsanou povinností starat se o své poddané. Tato praxe péče o chudé a nemocné praceneschopné osoby trvala v Čechách až do roku 1785, kdy bylo vydáno nařízení pro Království české, které tuto povinnost uložilo vrchnosti.⁵ V roce 1868 pak byla v českých zemích uzákoněna zásada, že péče se poskytuje pouze chudým s domovským právem.⁶

Každá osoba měla domovskou příslušnost podle místa narození, o změně domovské příslušnosti mohla libovolně rozhodnout jiná obec, ve které obvykle osoba bydlela. Tohoto zákona zneužívala města, která z velkého množství přicházejících venkovských lidí přijímala jen lidi finančně zajištěné. Ti, kteří ve stáří nebo v nemoci neměli prostředky na obživu, byli z kteréhokoli místa monarchie odtransportováni do jejich domovské obce, která se o ně musela postarat, i když v ní třeba nikdy nežili. Změnu zákona o domovské příslušnosti se venkovským obcím podařilo prosadit až v roce 1896. Podle nového zákona musel získat domovské právo každý, kdo v obci bydlel deset let a nebyl trestán.

I po vydání nového zákona nebylo pro chudé lidi místo ve městech automaticky. Udělení domovské příslušnosti osobám, u nichž hrozila potřeba chudinské péče, se města začala bránit preventivními represivními opatřeními, podle zákona o postrku z roku 1871. Z měst byli vyháněni lidé staří a nemocní a lidé nezaměstnaní. Měštům pomáhal i protitulácký zákon z roku 1873, podle něhož mohli být tuláci umístěni v donucovací

⁵ Vydání nařízení pro Království české z 19.srpna 1785 podle dvorského dekretu ze dne 26.11.1784, jímž byla tato povinnost uložena vrchnosti a od roku 1854 obcím

⁶ Domovská příslušnost. Státní rakousko-uherský systém sociálního zabezpečení osob, které ze zdravotních důvodů nebyli schopné žít se prací, vznik už v osmdesátých letech 19.století. Problém zaopatřování nemocných a chudých lidí byl předtím řešen různými způsoby, záleželo na možnostech a ochotě obce, na církvi a na vrchnosti. S prvními návrhy na zajištění chudinské péče přišel stát v polovině 18. století, kdy bylo vydáno několik dvorských dekretů, které spolu s guberniálním nařízením z roku 1785 doporučovaly zřizovat farní chudinské ústavy. Dobročinné chudinské ústavy byly zrušeny vydáním zákona č.59 z roku 1868, jímž byl majetek farních chudinských fondů předán zemským správním institucím.

Pohromou pro venkov byl zákon o domovské příslušnosti z roku 1863. Podle tohoto zákona se o každého svého příslušníka, který neměl prostředky na obživu, musela postarat obec.

pracovně. Tuláctví bylo trestným činem, potulující osoba, která nemohla prokázat, že má prostředky na obživu, byla potrestána vězením od osmi do třiceti dnů. Donucovací pracovny se osvědčily jako prostředek proti tulákům (bezdomovcům) jen částečně, přesto byl státem vytvořen celý systém těchto pracoven. Protože v donucovacích pracovnách postupně začali převažovat lidé dočasně nezaměstnaní, čímž při změně podmínek na trhu práce docházelo ke komplikacím, začaly být zřizovány stravovací stanice, v nichž nezaměstnaní dobrovolně přecházeli nejhorší období nezaměstnanosti. Vedle péče chudinské se další formou péče o nezaměstnané stala forma nárazově užívaných nouzových prací. Tím se chudinská správa stala součástí veřejné obecní správy. Problém tohoto způsobu zabezpečení však nespočíval pouze v jeho nízké efektivitě, ale i v tom, že chudinství mělo jednak nevyhovující vazbu na domovskou obec, ale znamenalo i vážné důsledky pro právní postavení jednotlivce ve společnosti a následně pak i jeho sociální status. Jakmile se totiž člověk stal „klientem“ tohoto systému, klesl tím mezi občany druhé kategorie. Být příjemcem požitků chudinství znamenalo i citelné omezení v oblasti občanských práv (např. volební zákon z roku 1906 nepřipouštěl výkon volebního práva osobám závislým na chudinské péči, nebo zákon č. 222/1896 z.z. ani po své novele č. 236/1920 Sb. nepřipouštěl získání domovského práva, pokud dotyčný v inkriminovaném předchozím období byl poživatelé péče v rámci chudinství (J.Rákosník, 2008 Odvrácená tvář meziválečné prosperity, str. 60,61). Další vážný důsledek dlouhodobého požívání chudinských dávek znamenalo pro nezaměstnané i riziko možnosti úspěšného návratu na trh práce a tím i mezi rovné občany.

Podpory v nezaměstnanosti jsou v porovnání s péčí o jiné sociální události (úraz, nemoc, stáří) relativně mladší záležitostí a to z celé řady příčin. Mezi nejdůležitější patří skutečnost, že masová nezaměstnanost se v národních ekonomikách objevila až poměrně pozdě. Teprve po zkušenostech z první hospodářské krize, která zasáhla celou Evropu se navíc začala v myšlení společnosti usazovat myšlenka na rozlišení dvou pojmových skupin obyvatelstva a to skupiny tuláků, štítících se práce a skupiny, která o práci bez svého zavinění přišla a chce ji znovu získat. Tak jako postupně začalo do života společnosti pronikat vědomí existence nezaměstnanosti jako závažného ekonomického a sociálního problému, tak se postupně začala objevovat myšlenka, jakým způsobem zajistit péči o lidi bez práce. Teprve tehdy se začaly na mnoha místech realizovat první pojišťovací systémy pro nezaměstnané.

5.1 Počátky systému péče o nezaměstnané

Veřejné zprostředkování práce a tím i výplata podpor v nezaměstnanosti bylo upraveno zákonem č. z 29. března 1903 . „V každém zastupitelském okrese je „okresní ústav“ pro bezplatné zprostředkování práce, v rozsáhlých okresech výjimečně i dva ústavy. Městské zprostředkovatelny v Praze a Liberci nahražují okresní ústavy. Na Moravě už jednotného zákonného podkladu pro zprostředkování práce není. Je zde zemský úřad práce a městská zprostředkovatelna, mimoně v 25 městech moravských městské zprostředkovatelny, jež fungují zpravidla pro celý okres, nebo ještě širší obvod. Ve Slezsku je situace stejná s Moravou, působí tam však mimo Zemský úřad práce v Opavě poměrně více zprostředkovatelen městských, tj.15, z nichž 3 jsou vydržovány státem a zemí. Na Slovensku je postaráno pouze o zprostředkování práce v zemědělství... Při této nedostatečné síti zprostředkovatelen je přirozeno, že podmínka hlášení se hned při vzniku nezaměstnanosti u veřejných zprostředkovatelen by byla zvláště na Moravě, na Slovensku a Podkarpatské Rusi velmi obtížnou pro nezaměstnané...“ (A.Tučný, Gentský systém, str. 57-58, Knihovna „Sociální práce“, svazek 6. V Praze 1925).

Je tedy zřejmé, že až do konce 1.světové války nebyla prováděna jednotná a trvalá péče o nezaměstnané. Ti byli odkázáni na nepravidelné podpory různých spolků a dělnických svépomocí a na chudinské podpory svých obcí.

5.2 Nezaměstnanost za 1. světové války a těsně po ní

Obecně se tvrdí, že v průběhu války nebyl díky válečnému hospodářství pocíťován nedostatek práce zvláště dramaticky. Nezaměstnanost však ani v tomto období nebyla jevem zcela neznámým, protože režimu válečného hospodářství nepodléhaly všechny oblasti hospodářství a „neprivilegované“ obory tak často trpěly vážnoucími dodávkami surovin. To pak mělo vliv na sníženou potřebu pracovních sil. Přesto však mezi hlavní příčiny sociálních nepokojů tehdy patřily zejména nedostatek základních potravin a dramatický pokles reálných mezd.

Brzy po 1. světové válce se v bývalé ČSR začaly objevovat příznaky poválečné krize. Nezaměstnanost se objevila již koncem roku 1918 a byla jedním z nejvážnějších sociálních problémů. Proto i podpory v nezaměstnanosti byly předmětem právní úpravy

již v roce 1918. Byl vydán zákon č. 57/1903 čes. Z.z. (český zemský zákon), jímž se upravuje všeobecné zprostředkování práce a zákon ze dne 10.prosince 1918 č. 63 Sb., o podpoře nezaměstnaných. Bylo jím stanoveno, „že nezaměstnaní, odkázaní svoji výživou na mzdu nebo služební požitky, nebo osoby demobilizované, mohou činit nárok na podporu v nezaměstnanosti, jsou-li dány určité předpoklady“. Osoby, které byly zaměstnány pracemi v zemědělství a lesnictví anebo službami v domácnosti, tento nárok neměly. Dále byla podpora odepřena osobám požívajícím nemocenského pojištění.⁷

Ministr sociální péče mohl vyplácení podpor v nezaměstnanosti zastavit s ohledem na hospodářskou situaci v daném odvětví či všeobecně. O přiznání podpory rozhodovaly okresní demobilizační výbory, od konce roku 1919 pak okresní správy politické. Podpora byla stanovena v rozsahu výše nemocenského podle příslušného zákona, demobilizované osoby dostávaly na den konstantní podporu 4 Kč denně. Vedle podpory v nezaměstnanosti podle uvedeného zákona obdržel nezaměstnaný příplatek jedné koruny denně pro osoby žijící s ním ve společné domácnosti a výživou na něj odkázané, zejména manželka, družka, vlastní i nevlastní děti do 14 let věku. Celková podpora nezaměstnaného i s jeho rodinnými příplatky nesměla přesáhnout 10 korun denně.

Nezaměstnaný se musel alespoň dvakrát týdně hlásit o práci buď u příslušného všeobecného ústavu pro zprostředkování práce nebo u odborové zprostředkovatelny práce. V případě, že zprostředkovatelna práce nemohla obstarat nezaměstnanému přiměřené zaměstnání, vydala mu o tom potvrzení, na jehož základě mohl uchazeč uplatnit nárok na podporu. Na základě tohoto potvrzení a po předložení zákonem stanovených osobních dokladů stanovila a vyměřila okresní správa politická podporu v nezaměstnanosti a poukázala ji k výplatě berním úřadem. Podpora se vyplácela za uplynulý týden pozadu. Nezaměstnaní, kterým byla přiznána podpora, měli povinnost hlásit okresní politické správě všechny změny, které mohly mít vliv na výši a trvání podpory, zejména změna počtu osob žijících ve společné domácnosti, nebo nástup do zaměstnání. „k nároku i na další podporu jest nezaměstnaný povinen, aspoň dvakrát týdně hlásiti se osobně u zprostředkovatelny práce o zaměstnání. Není-li v místě pobytu podporovaného zprostředkovatelny práce, lze nahradit osobní hlášení

⁷ V roce 1919 umístily zprostředkovatelny práce v českých zemích 231 000 uchazečů o zaměstnání z celkového počtu 566 000. Po určitém zlepšení v roce 1921, které souviselo s poměrně rychlým tempem v lehkém průmyslu, se s nástupem krize nezaměstnanost znovu rozrostla a na přelomu let 1922 – 1923 se pohybovala kolem 440 000 lidí, což byl nejvyšší stav za celé období od vzniku republiky a ž do krize v třicátých letech, R.Olšovský, Přehled hosp. vývoje Československa v letech 1918 – 1945,,II.upravené vydání, VŠE, Praha 1963, str. 143

jiným vhodným způsobem, jež určí okresní správa politická. Je-li nezaměstnaný nemocen, dostačí zpráva ošetřujícího lékaře. Zanedbá-li podporovaný bez odůvodněné omluvy povinné hlášení, nebo zdráhá-li se bez důvodu, jež by okresní správa politická uznala za platný, přijmout příkazovanou práci, jeho tělesným silám přiměřenou a placenou podle mzdového tarifu, nebo, není-li mzdového tarifu, podle sazeb v místě obvyklých, pozbývá trvale nároku na další podporu. Okresní správa politická zapíše takového podporovaného do zvláštního seznamu“. Tento zákon byl v roce 1919 změněn zákonem č. 63 ze dne 12. února a to v tom smyslu, že byla zvýšena částka podpory o 1 korunu denně pro osoby žijící s ním ve společné domácnosti a výživou na něj odkázané. Vyplácení podpor bylo vázáno i na některé další povinnosti, a to především aktivní hledání práce. Administrativa podpor tehdy spadala pod novou instituci, kterou byly demobilizační výbory (vyhl. Ministerstva sociální péče ze dne 7.12.1918 čj. 611/18/II o přípravných pracích pro podpory nezaměstnaných. Demobilizační výbor se skládal ze 7 osob: předseda, 3 zástupci dělníků, 3 zaměstnavatelů. Byli jmenováni okresní správou politickou a nesměl se na ně vztahovat § 1 zákona č. 63/1918 S., tedy nesměli být nezaměstnaní“). Tyto demobilizační výbory byly zřizovány v Čechách v sídlech všech okresních zastupitelstev, na Moravě a ve Slezsku též v sídlech okresních soudů.

Způsob péče o nezaměstnané, tak jak se rozběhl v průběhu roku 1919, nezaznamenal radikálnější změny až do roku 1925. V tomto případě ještě nebylo možné hovořit o jakémkoliv promyšleném systému, protože se z větší části využívalo prvků improvizace a nejistoty. Mezi základními prvky hospodářských a sociálních problémů vévodily v poválečném období zejména hlad, drahota základních potravin a nedostatek surovin v průmyslové výrobě. Podpory v nezaměstnanosti, přestože byly koncipovány jako celostátní opatření, neměly být vypláceny ve všech okresech státu. Podmínky byly dvě, buď se muselo jednat o oblast s masovou nezaměstnaností nebo se podpory vyplácely podle bývalé příslušnosti pracovníka k určitému odvětví, které bylo prohlášeno za zvláště rizikové. V průběhu tohoto období se postupně vytratil strach z revoluce, který byl prvotní příčinou výplaty podpor a důvodem obav z nebezpečnosti nezaměstnanosti a stále více nabývalo na významu kritérium sociální potřeby a reálné možnosti nalezení práce. V letech 1919 – 1920 se dočkaly důkladnější úpravy také jiné způsoby péče, hlavně refundační systém a nouzové práce, které problém nezaměstnanosti mohly řešit pouze velmi omezeným způsobem. Péče o nezaměstnané také nezůstávala pouze na bedrech státu, ale v oblastech, kde podpora nebyla vyplácena vůbec, nebo v omezené míře, braly toto břemeno na svá bedra obce. Vzhledem k jejich

omezeným finančním možnostem se však jednalo o méně účinný systém a jednalo se spíše o jiné formy hmotného zajištění, např. topivo nebo potraviny.

5.2.1 Ostatní podpůrná opatření.

Kromě toho, že podpora nezaměstnaným v poválečném období nebyla dokonale zpracovaným systémem, objevovalo se kromě této obžaloby i tvrzení, že přímé podpory jsou neefektivní, což mělo za následek vytvoření dalších mechanismů k zaopatření nezaměstnaných. Jednalo se o další *tři druhy* opatření v rámci péče o nezaměstnané. *Nouzové práce, pracovní povinnost a refundační systém.* Úpravu nouzových prací sebou nesl zákon č. 569/1919 Sb., který opravňoval ministra sociální péče, aby po konzultaci s okresní politickou správou povolil příspěvek ke mzdám pro každou osobu, která by jinak měla nárok na podporu. Stát doplácel dvě třetiny vyplácené mzdy, avšak do maximálně 6 Kč za den. Nejčastěji se jednalo o stavby a opravy komunikací. Od těchto prací se očekávala redukce nezaměstnanosti nekvalifikovaných pracovníků a tyto práce se staly velmi oblíbeným prostředkem, jak čelit nezaměstnanosti. Díky nim klesl počet nezaměstnaných v roce 1920 o 10% (J.Rákosník, 2008, str. 122). V roce 1920 byl zaveden také systém pracovních povinností. Pracovní povinnost byla upravena opatřením Stálého výboru Národního shromáždění č. 519/1920 S. a jejím principem byla povinnost nezaměstnaných nastoupit práci ve veřejném zájmu bez nároku na další příplatky k podpoře. Úkoly přikazovala rovněž okresní politická správa. Nezaměstnaní nesměli odmítnout. Rozdíl spočíval v tom, že na nouzové práce nastupoval pracovník s vidinou mzdy za práci, kdežto v rámci pracovní povinnosti neobdržel kromě podpory v nezaměstnanosti nic navíc, pouze podporu, kterou by obdržel, i kdyby nepracoval. Upravena byla pracovní povinnost až zákonem č. 322/1921 Sb., kdy byla dána možnost i za tyto práce obdržet odměnu. Rovněž tyto práce nesměly být využity ve prospěch jednotlivých fyzických osob. Stát měl velký zájem na využívání těchto systémů podpor, protože daleko méně zatěžovaly jeho pokladnu.

Třetím opatření v boji proti nezaměstnanosti byl refundační systém. Ministerstvo sociální péče apelovalo na průmyslníky, aby pokud možno neomezovali nebo nezastavovali výrobu a tím nesnižovali stavy svých zaměstnanců. Oplátkou za to jim měl být státní peněžitý příspěvek pro neproduktivní síly. Zaměstnavatelé poměrně často na tuto nabídku přistupovali, protože jim umožňovala zachovat si kvalifikované

pracovní síly pro případ opětovného růstu výroby. Možnost zavedení refundačního systému v jednotlivých odvětvích bylo zakotveno v § 13 zákona č. 63/1918 Sb.

5.3 Zákonná opatření péče o nezaměstnané po roce 1921

Od 5.9.1921 byl účinný zákon č. 322/1921 Sb., o podpoře nezaměstnaných, který nahradil výše uvedený zákon č. 63/1918 Sb., o podpoře nezaměstnaných, a přinesl v systému podpor několik zásadních změn. Zákon stanovil výši podpory v nezaměstnanosti v závislosti na velikosti obce. V obcích do 7000 obyvatel stanovil podporu pro nezaměstnané 8 korun denně a u obcí nad 7000 obyvatel 10 korun denně. Mimo osobní podporu v nezaměstnanosti obdržel nezaměstnaný rodinný příspěvek pro osoby žijící s ním ve společné domácnosti a výživou na něho odkázané, a to pro manželku nebo družku 2 koruny denně, pro děti vlastní i nevlastní do 14 let věku 1 korunu denně. Celková podpora hlavy rodiny i s rodinnými příplatky nesměla přesahovat 16 korun denně u osob v obcích do 7000 obyvatel, a 18 korun denně v obcích nad 7000 obyvatel. V jedné a téže domácnosti vedle osobní podpory hlavy domácnosti mohl být přiznán nárok na podporu 5 korun denně ještě 2 členům domácnosti.

Tato podpora se nezapočítávala do celkové podpory hlavy domácnosti. Každá osoba, požívající státní podpory v nezaměstnanosti, byla povinna za přijatou podporu přijmout např. zaměstnání, které jí byly přikázány ve veřejném zájmu, dále ve prospěch země (žup) a státu. Osobám takto zaměstnaným náležel mimo podpory v nezaměstnanosti ještě mimořádný příspěvek 1 Kč za pracovní hodinu, který se do celkové výše podpory nezapočítával a který platil zaměstnavatel, pokud celková podpora v nezaměstnanosti nedosahovala výše průměrné denní mzdy v místě obvyklé. Zákon nově přinesl několik ustanovení, ve kterých se uvádí, kdo nárok na podporu v nezaměstnanosti nemá. Bylo např. stanoveno, že nárok na podporu nemá ten, kdo stávkuje nebo je z práce vyloučen po dobu stávky nebo výluky, kdo byl vlastní vinou ze zaměstnání propuštěn nebo kdo dobrovolně práci opustí bez závažné příčiny, kdo pro své tělesné nebo duševní vlastnosti není schopen pravidelného zaměstnání, kdo požívá nemocenského od některé nemocenské pokladny, kdo má majetek, důchod, nebo jiný příjem, zabezpečující jeho nezbytnou výživu po dobu nezaměstnanosti, kdo se zdržuje mimo území republiky Československé. Dále zákon nově přinesl několik ustanovení, ve kterých se uvádí, kdo nárok na podporu v nezaměstnanosti pozbývá. Uvedeným

zákonem bylo stanoveno, že kdo pobíral podporu nepřetržitě po dobu půl roku, ztratil nárok na podporu v nezaměstnanosti, přičemž ministr sociální péče v dohodě s ministrem financí mohl uvedenou lhůtu prodloužit až na dobu jednoho roku. Dále např. pozbývá nárok na podporu ten, kdo bez důvodu odmítne veřejnou zprostředkovatelnou práce příkazovanou práci, která je jeho tělesným silám a duševním schopnostem přiměřená, u koho dodatečně nastanou okolnosti nepřiznání nároku na podporu. např. úpravu obecních cest, přechodů, práce zalesňovací, úpravy obecních pozemků, čištění ulic, veřejných budov, apod.

5.4 Gentský systém

Konec účinnosti zákona č. 322/1921 Sb., o podpoře nezaměstnaných, byl neustále prodlužován, až do doby, kdy se konečně podařilo stanovit účinnost zákona o tzv. gentském systému (tj. zákona č. 267/1921 Sb., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných). V roce 1921 byl přijat zákon č. 267/1921 Sb., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných, kterým byl zaveden tzv. Gentský systém. Vzhledem k velké nezaměstnanosti vstoupil zákon v účinnost až 1. dubna 1925, kdy byla nezaměstnanost již menší. Gentský systém znamenal, že státní podporu obdrží odborově organizovaný zaměstnanec, oficiálně se přihlásivší jako nezaměstnaný, a to ve výši, jakou mu poskytne v nezaměstnanosti jeho odborová organizace. Toto řešení, propracované v ČSR do důsledků, bylo považováno za velký úspěch, a také jím doopravdy bylo. K vyplácení dávek poskytoval stát odborovým organizacím tzv. státní příspěvek.

Členství v odborové organizaci muselo být přitom kvalifikované, tj. muselo trvat alespoň tři měsíce předtím, než člen organizace ztratil zaměstnání. Výplata státního příspěvku byla časově omezena na tři měsíce v kalendářním roce. V zákoně byly uvedeny důvody vylučující nárok na státní příspěvek. Nárok např. neměl ten, kdo neměl nárok na podporu v nezaměstnanosti podle stanov odborové organizace, kdo stávkoval nebo byl z práce vyloučen po dobu stávky nebo výluky, kdo byl vlastní vinou ze zaměstnání propuštěn, nebo kdo dobrovolně práci opustil bez závažné příčiny, kdo se zdržoval mimo území republiky Československé. Tento systém však znamenal jednak obrovský finanční nápor na pokladny odborových organizací, jednak narůstal počet těch, na které se gentský systém nevztahoval. Těmto osobám byly vypláceny tzv. žebračky a také pro ně byly pořádány různé stravovací akce.

5.5 Světová hospodářská krize

Světová hospodářská krize si v oblasti zaměstnanosti vyžádala další opatření. Již v roce 1930 došlo zákonem č. 74/1930 Sb. k novelizaci gentského systému. Postavení nezaměstnaných se zlepšilo, byly zvýšeny státní příspěvky (maximální denní částka byla 18 korun) a také prodloužena doba, po kterou byla podpora vyplácena (z 3 měsíců na 6 měsíců). Vzhledem k trvající hospodářské krizi však došlo s účinností od 16.9.1933 vládním nařízením č. 161/1933 Sb., o přechodné úpravě státního příplatku k podpoře nezaměstnaných, ke zpřísnění podmínek vyplácení příspěvku. Byla prodloužena doba členství v odborové organizaci, která byla podmínkou pro udělení podpory (z 3 měsíců na 6 měsíců). Dále byl snížen státní příspěvek a byla také snížena jeho maximální denní výše (z původních 18 korun na 12 korun). V komplexu protikrizových opatření byl zvýšen na dvojnásobek a trojnásobek státní příspěvek k odborovému příspěvku v nezaměstnanosti, protože mnozí nezaměstnaní nezaměstnanými zůstávali už dlouhodobě a ocitali se se svými rodinami hluboko pod životním minimem. Zároveň byly rozvinuty programy aktivní péče o zaměstnané. Ministerstvo sociální péče poskytovalo např. okresům či městům finanční podporu (10 Kč na zaměstnaného dělníka a den), vázanou podmínkou, že zahájí tzv. nouzové veřejně prospěšné práce, jako např. dláždění ulic, budování silnic, zavádění obecních vodovodů a budování kanalizace. Nezaměstnaný byl na druhé straně povinen práci v takovýchto projektech přijmout, jinak ztrácel nárok na podporu. Podmínkou pro poskytnutí podpory bylo registrovat se ve zprostředkovatelně práce, kterých však bylo zvláště ve východních zemích ČSR málo, takže na Podkarpatské Rusi dostávalo podporu pouze 10 % skutečně nezaměstnaných. Pořádaly se různé dobročinné sbírky, byly zřizovány vývařovny polévek, proběhla tzv. bramborová akce. Ti, kteří nepobírali podporu podle gentského systému, měli nárok na poukázky na potraviny v hodnotě 10 Kč týdně, u ženatých 20 Kč týdně (postupně se jim začalo říkat žebračky). V takovéto situaci odhlasoval parlament vládě takové pravomoci, jimiž ještě nikdy nedisponovala a které byly vážným zásahem do principů parlamentní demokracie. Podle zmocňovacího zákona z června 1933 byla oprávněna vydávat vládní nařízení, jež měla pravomoci zákona.

Největší pohromou pro zaměstnance a zvláště dělníky, byla nezaměstnanost. Existovala vždy, avšak jen v malé míře, pro nezaměstnané byla krátkodobá a pro výrobu byla potřebná k operativnosti při získávání pracovních sil výrob v rozmachu.

Velká hospodářská krize však přinesla nezaměstnanost jinou – masovou, dlouhotrvající a postihující celé regiony. Ukazují to i celková čísla:

Počty nezaměstnaných v ČSR 1929 – 1934 v tisících.

Rok	Roční průměr
1929	42
1930	105
1931	291
1932	554
1933	738
1934	677

(Zdroj :V.Lacina , Hospodářská krize v Československu 1929 – 1934, str. 95.)

Protože byla statistika závislá na informacích zprostředkovatelen práce, nebyla úplná, tak jako nebyla dostatečná jejich síť. Odhady, opírající se o různá zpřesnění, uvádějí zvláště pro nejkritičtější roky počet nezaměstnaných zhruba o 300 000 vyšší. V nejtěžší době počátku roku 1933 tedy obnášela asi 1 200 000 osob. Lze předpokládat, že vzhledem k postiženým rodinným příslušníkům byly nezaměstnaností zasaženy asi 3 000 000 lidí. Kromě toho existovala i polozaměstnanost, protože některé závody, ve snaze zachovat výrobu vysazovaly (a neplatily samozřejmě mzdu) např. jeden, dva nebo i tři dny v týdnu. Nemalá část nezaměstnaných se musela uchýlit k žebrotě. Sociální politika vlády měla vyloženě nouzový charakter a představovala vlastně veřejnou charitativní péči. Péče o nezaměstnané, zavedená podle gentského systému se v té době ukázala jako absolutně nedostatečná, protože podle jejího systému dostávalo podporu v nezaměstnanosti jen asi 40 registrovaných uchazečů o zaměstnání. (V.Lacina, 1984, str.94).

Dalším faktorem bylo, že nezaměstnanost postihovala různé obory nerovnoměrně. V době, kdy se ČSR začala připravovat na obranu, stoupala zaměstnanost např. na Plzeňsku, zatímco třeba v textilním průmyslu setrvala nezaměstnanost na vysoké úrovni. Největším problémem se ukázala být krize

v pohraničních oblastech Českých zemí, kde měla i těžké politické následky. (Z.Kárník, 2008, str.380).

5.6 Nezaměstnanost v období tzv. Druhé republiky

Druhá republika již žádný nový sociální systém nevyvíjela. Reagovala pouze na důsledky okupace jedné třetiny státu. Do popředí se dostával především problém uprchlíků a odsunutých, jenž měl dva zdroje. Především šlo o uprchlíky z českého a moravskoslezského pohraničí, kterých bylo podle odhadu 200 000. K tomu přibyli úředníci, učitelé, celníci, poštovní, vojenští a železniční zaměstnanci a i zemědělci, vyhánění jednak z maďarského záboru na Slovensku, v drtivé většině však na základě protičeských nálad a úředních opatření slovenské autonomní vlády. Utečenci neměli právní nárok na podporu, pečovaly o ně jen dobročinné organizace a instituce a snažily se jim zajistit především náhradní zaměstnání a potravinovou a ubytovací pomoc. Situace byla obtížná i proto, že dělníci z nich tvořili poměrně malou část. V této chaotické situaci dále probíhala evidence neumístěných žadatelů o práci a ta registrovala v lednu 1939 celkem 226 000 nezaměstnaných (Z.Kárník, 2008, str. 384).

5.7 Změny v oblasti nezaměstnanosti v letech 1939 – 1945

K řešení sociálních otázek se již používaly nové metody, zčásti napodobující opatření autoritativních či fašizujících států. Tak byly „podle zásad branné moci“ organizovány „prapory práce“, jež obnášely hned zpočátku kolem 12 000 mužů. Zároveň byl změněn tzv. gentský systém. Nyní mohl každý nezaměstnaný podat žádost o podporu až tehdy, kdy se ohlásil u okresního úřadu a nebyl zařazen do praporu práce. Státní příspěvek byl zároveň snížen.

Gentský systém byl zrušen až vládním nařízením č. 101/1940 Sb., o podporách v nezaměstnanosti, a byl nahrazen systémem státních podpor v nezaměstnanosti. Hlavní zásady vládního nařízení byly v podstatě tyto.

Podporovány byly všechny práce schopné osoby, nezaviněně nezaměstnané, které již dříve byly v pracovním nebo služebním poměru (s výjimkou veřejných zaměstnanců), splňující-li formální a materiální předpoklady. Z hlavních formálních předpokladů

to bylo zejména včasné a pravidelné hlášení o práci, z hlavních materiálních předpokladů pak ohroženost výživy nezaměstnaného nebo jeho rodinných příslušníků.

Podpora v nezaměstnanosti se skládala z hlavní podpory a z rodinných příplatků. Mzdová třída se pak řídila podle posledního výdělku. Výplata podpory se uskutečňovala týden pozadu. O podpoře v nezaměstnanosti rozhodoval a podporu vyplácel příslušný úřad práce. Pouze pro přechodnou dobu a pokud nešlo o nezaměstnané německé národnosti, rozhodovaly o podpoře a podporu vyplácely odborové organizace, ale i ty byly vázány na rozhodnutí úřadu práce v tom, zda jsou splněny základní podmínky pro přiznání podpory.

K úhradě nákladů na podpory se vybíraly příspěvky, které činily zatím 1% střední denní mzdy rozhodné pro vyměření pojistného ve veřejnoprávním nemocenském pojištění. Příspěvek platili spolu s pojistným nemocenského pojištění zaměstnavatelé i zaměstnanci na polovic. *„Výtěžek příspěvků je doplňován polovinou ze státních prostředků a je z něho tvořeno zvláštní účelové jmění u Ústřední sociální pojišťovny. Je tady známo, že tu jde o systém jakéhosi pojištění pro případ nezaměstnanosti, k němuž třetinou přistupuje podpora z prostředků veřejných“* (JUDr. Alois J. Jindřich, Podpory v nezaměstnanosti, V Praze 1940, Nákladem právnického knihkupectví a nakladatelství V.Linhart, str.11,12). Na tomto místě bych se v krátkosti zmínila i o hlavních podmínkách pro přiznání podpory v nezaměstnanosti. Je to z toho důvodu, že na jiném místě, při výkladu nároků na podporu v nezaměstnanosti po roce 1990, si dovoluji poukázat na některé podobnosti.

Nárok na podporu v nezaměstnanosti měly zásadně osoby, které byly schopné, aby byly zařazeny do práce, které však byly vyloučeny z pracovního poměru, zakládajícího pojistnou povinnost nemocenského pojištění a byly tudíž nedobrovolně nezaměstnány. Za nedobrovolně nezaměstnanou osobu se nepovažoval ten, kdo si úmyslně přivodil ztrátu zaměstnání nebo byl propuštěn vlastní vinou nebo práci dobrovolně opustil bez vážné příčiny nebo ten, kdo nabídnutou práci odmítl, i když byla pro něj vhodná.

Podpora v nezaměstnanosti se skládala z hlavní podpory a z rodinných příplatků. Hlavní podpora a příplatky se vyměřovaly z mzdových tříd. Rodinné příplatky se vyplácely na příslušníky rodiny nezaměstnaného, jímž nezaměstnaný poskytoval výživu.⁸ Příplatky se neposkytovaly rodinným příslušníkům, kteří byli schopni si prostředky na výživu opatřit vlastní prací nebo z vlastních prostředků.

⁸ za rodinné příslušníky se považoval manžel, manželka, děti, vnuci, rodiče, děd, bába, nevlastní rodiče, tchán a tchyně, pěstouni a sourozenci.) - § 8 odst. 2

Ve zvláštních případech mohla být podpora poskytnuta zcela nebo z části v naturáliích. Ministerstvo sociální a zdravotní správy určovalo, jakou peněžitou částkou budou naturálie oceněny.

Zda byla výživa nezaměstnaného ohrožena, zkoumal úřad práce v řízení o přiznání podpory. Přitom započítával důchod nezaměstnaného a rodinných příslušníků.

Pro nabytí nároku na výplatu podpory, byla stanovena tzv. čekací doba. Podpora nezaměstnanosti se totiž přiznala teprve tehdy, trvala-li nezaměstnanost alespoň 7 dní po sobě jdoucích a to od čtvrtého dne nezaměstnanosti. Příležitostnou prací nebo vedlejším zaměstnáním, které nezakládalo pojistnou povinnost nemocenského pojištění, se sedmi denní čekací doba nepovažovala za nepřerušenou, ale tento výdělek ze započítal do podpory nezaměstnanosti.

Podporu nezaměstnanosti mohl úřad práce přiznat pod podmínkou, že se zaměstnaný podrobil odbornému školení nebo že bude vykonávat veřejné užitečné práce.

Kdo obdržel podporu nezaměstnanosti, musel se pravidelně hlásit do práce. Dny, dobu a místo hlášení stanovil úřad práce. První hlášení na úřadu práce a poslední hlášení o ukončení nezaměstnanosti musel zaměstnaný vykonat u úřadu práce nebo jeho pobočky. V dalších případech mohlo návštěvu úřadu práce nahradit návštěva u jiné instituce, která má úřední dny alespoň třikrát týdně nebo alespoň jednou týdně. Vše záviselo na vzdálenosti od bydliště nezaměstnaného. Jestliže tuto povinnou návštěvu zaměstnaný nevykonat, hrozilo mu odejmutí podpory v nezaměstnanosti a to alespoň za dny, kdy tyto povinnosti porušil. Tedy pokud svoje pochybení nezdůvodnil věrohodnými argumenty.

Vylákal-li zaměstnaný podporu v nezaměstnanosti nebo rodinné příplatky nesprávnými nebo neúplnými údaji, byl povinen tuto škodu nahradit.

Toto nařízení platilo do 30.9.1943, kdy bylo nahrazeno nařízením vlády č. 250/1943 Sb., o podpoře při včleňování do práce.

Podpora při včleňování do práce se poskytovala, aby se usnadnilo nastoupení do práce, v době trvání pracovního poměru a také v době nezaměstnanosti. Měla sloužit k tomu, aby osoba schopná ke včlenění do práce se plně věnovala své práci a dosáhla tím nejlepšího pracovního výsledku pro blaho celku a tím i pro blaho své, anebo aby si při přechodné nezaměstnanosti mohla zachovat svou pracovní sílu pro opět včlenění do práce.

Mezi podpory při včleňování do práce, které se poskytovaly, aby se usnadnilo nastoupení do práce, patřily: podpora pro první nastoupení mladistvých do práce, příspěvky na odborné školení, podpora na opatření potřebné pracovní výstroje, náklady na lékařské vyšetření k zajištění schopnosti k včlenění do práce, příspěvky na výcviková zařízení sloužící včleňování do práce, cestovné.

Podporou při včleňování do práce v době trvání pracovního poměru byla rodinná podpora, zvláštní podpora pro osoby přikázané a podpora závodu na vyrovnání mzdy. Mezi podpory při včleňování do práce, které se poskytovaly v době nezaměstnanosti, patřila podpora v nezaměstnanosti, zvláštní podpora pro nezaměstnané, nemocenské pojištění nezaměstnaných.

Přiznávat a vyplácet podpory při včleňování do práce příslušelo úřadům práce. Podpory při včleňování do práce musely být zastaveny z moci úřední, jakmile odpadly předpoklady pro pobírání nebo vyšlo najevo, že ani dosud nebyly splněny.

V tomto případě bylo nutno současně zjistit, zda příjemce má neprávem přijaté podpory nahradit a v jakém rozsahu. Nařízení obsahovalo ustanovení k podmínkám přiznání jednotlivých podpor při včleňování do práce a dále upravovalo společné i zvláštní předpisy o řízení ve věcech podpor při včleňování do práce. Provozoval-li nezaměstnaný dosud samostatnou výdělečnou činnost, musel prokázat, že ji bez své viny ztratil a sdělit důvody, pro které se vzdal dosavadní činnosti a nezahájil novou samostatnou činnost.

Podpora v nezaměstnanosti se vyplácela zpravidla týden pozadu. Při každé výplatě musel nezaměstnaný předložit průkazní lístek, z něhož muselo být zřejmé, že konal povinná hlášení. Přiznaná podpora v nezaměstnanosti propadla, nebyla-li vyzvednuta bez vážného důvodu do jednoho měsíce ode dne stanoveného pro výplatu.

5. 8 Problémy pracovních sil po 2. světové válce

V prvních měsících po osvobození byly v Československu řešena otázka, zda a jakými metodami má stát zasahovat do rozmísťování pracovních sil. Válečný systém nucené práce, opírající se o drastické formy pracovní mobilizace, byl zdiskreditován a odporoval podstatě demokratického zřízení. Okupační normy z oblasti řízení práce byly proto v českých zemích v červnu 1945 zrušeny, čímž zanikly i vynucené pracovní poměry. Ještě před legislativní úpravou však značná část „totálně nasazených“ zaměstnanců opustila přikázaná místa, z toho mnozí již v závěrečné fázi války.

Živelné přesuny statisíců zaměstnancův roce 1945 nebyly vždy v souladu s potřebami národního hospodářství. Stát proto zvolil metodu centrální regulace pracovního trhu, aby tak předešel hospodářským poruchám. Bylo nutné vyřešit kromě plánovaného odsunu Němců také nový ekonomický faktor na trhu práce a to výraznou převahu poptávky po pracovních silách, která vystřídala předválečnou chronickou nezaměstnanost.

Nedostatek pracovních sil se projevil logicky zejména v zemědělství, lesnictví, stavebnictví, hornictví, v hutích. Naproti tomu jiné úseky činnosti, jako administrativa, obchod, veřejná správa, peněžnictví, byly pracovními silami přesyceny.

Ve snaze racionálněji využívat omezených zdrojů pracovních sil byly učiněny první kroky k řízení trhu práce v červnu 1945. Byly zrušeny dosavadní úřady práce a byly nahrazeny sítí úřadů ochrany práce, do jejichž pravomoci spadaly také mzdové otázky, živnostenská inspekce, pracovní lékařství a sociální péče o zaměstnance.

Na podzim 1945 vydal prezident republiky dva dekrety o pracovní povinnosti. První z nich ukládal pracovní povinnost dospělým práceschopným Němcům, Maďarům a těm Čechům a Slovákům, kteří se v době okupace aktivně ucházeli o německé nebo maďarské státní občanství. Význam tohoto dekretu byl v tom, že vytvářel rámec pro pracovní využití Němců před jejich odchodem z republiky. Druhý dekret stanovil pracovní povinnost československých státních občanů pro případ neodkladných prací, a to za podmínek, které byly mírnější, než za okupace. Úřady ochrany práce vycházely při náboru a přerozdělování pracovních sil z principu dobrovolnosti, což bylo umožněno i tím, že trval silný samočinný příliv nových pracovníků do zaměstnání. Nedobrovolně byly vřazovány do pracovního procesu v podstatě jen ti, kteří se práci vyhýbali.

V letech 1945 – 1946 (v menší míře i později) ovlivňovaly situaci na trhu práce migrační přesuny, jejichž intenzita neměla a nemá v československých dějinách obdoby. V historicky velmi krátkém časovém údobí se prolínala řada procesů, v jejichž průběhu změnily milióny lidí svá bydliště, povolání a pracovní místa. Nebyl to jen odsun Němců a osídlování pohraničí českým obyvatelstvem, ale i repatriace zavlčených osob z Německa, reemigrace krajanů, vnitřní stěhování mezi Slovenskem a českými zeměmi a konečně i příchod zahraničních dělníků na základě mezistátních dohod s Jugoslávií, Bulharskem, Rumunskem, Itálií a Polskem.⁹

⁹ v rámci repatriační a reemigrační akce se do Československa vrátilo v době od osvobození do 30.zář 1948 kolem 947 000 osob.- Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955, kolektiv pracovníků VŠE v Praze a Bratislavě, vydání I., Praha 1969, Nakladatelství Svoboda jako svou 2788 publikaci.

V letech 1. pětiletky se i při rozmísťování pracovních sil stále více uplatňovaly direktivně administrativní metody. I když při vstupu do zaměstnání nadále převládal volný nábor, vznikla v roce 1951 nová forma tzv. organizovaného náboru, jehož prostřednictvím byli za účasti státních orgánů získáváni pracovníci především pro těžký průmysl a důležité stavby. Organizovaný nábor se prováděl zejména mezi vojáky při jejich návratu do civilního života, v zemědělství a v podnicích nepreferovaných odvětví, jimž určovaly státní orgány kvóty osob, které musí uvolnit. V roce 1951 také začala akce převodu 77 500 administrativních sil do výroby a byl zaváděn nový způsob rozmísťování mládeže, založený na administrativním přidělování pracovních sil. Používání administrativních metod při rozmísťování pracovních sil mělo některé negativní důsledky. Mnoho mladých lidí považovalo zaměstnání přijaté na umístěnku jen za nutné zlo a přidělená místa v krátkém čase opouštělo. Ani organizovaný nábor nepřinesl očekávané výsledky, protože podniky se touto cestou zbavovaly nehorších pracovníků, kteří se nemohli stát v potřebných klíčových odvětvích přínosem. Ani převod administrativních zaměstnanců do výroby nepřinesl trvalejší výsledky, protože nebyl doprovázen redukcí agendy a změnami stylu práce. Kraje a okresy dostávaly směrná čísla, která určovala, jaká část žáků má po dokončení povinné školní docházky studovat ve školách třetího stupně, kolik jich má vstoupit do učebního poměru v preferovaných a ostatních oborech a kolik přejít přímo do zaměstnání (Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955, Kolektiv autorů VŠE v Praze a Bratislavě, str. 430). Co bylo pro tuto dobu typickým rysem, byla pokračující nivelizace v odměňování. Projevovala se sblíčováním mezd dělníků, inženýrsko-technických pracovníků a úředníků, stíráním rozdílů mezi kvalifikovanou a nekvalifikovanou prací uvnitř těchto kategorií.

5.8.1 Zákon č. 70/1958 Sb.

Pomocí různých nástrojů bylo v tomto období dosahováno plné zaměstnanosti. Organizaci náboru pracovních sil upravovalo nejprve nařízení vlády č. 128/1951 Sb., které později zrušil zákon č. 70/1958 Sb., o úkolech podniků a národních výborů na úseku péče o pracovní síly. Tento zákon se stal v Československu nejdůležitější právní

normou v oblasti pracovních sil. Pro socialistickou společnost je od počátku typické spojení práva na práci s všeobecnou povinností pracovat.¹⁰

Nejdůležitější právní normou se stal zákon č. 70/1958 Sb., o úkolech podniků a národních výborů (NV) na úseku péče o pracovní síly ve znění zákoníku práce, spolu s vládním nařízením č. 92/1958 Sb., kterým se tento zákon prováděl. Tyto předpisy plnily kromě funkce základních norem zajišťujících realizaci práva na práci rovněž funkci základní právní úpravy při zajišťování nábory pracovníků a rozmísťování pracovních sil v Československu.. Podle uvedených předpisů měly národní výbory povinnost zabezpečovat všem občanům možnost uplatnění jejich práva na práci.

Za první předpoklad uplatnění práva na práci před nástupem do zaměstnání bylo možné považovat informování zájemců o pracovních příležitostech. Národní výbory organizovaly bezplatnou poradenskou službu o pracovních příležitostech, což bylo kromě jiného umožněno povinností podniků hlásit podnikům hlásit národním výborům volná pracovní a učební místa. (§4 odst.1). Za zabezpečení zaměstnání uchazeči o zaměstnání byl odpovědný národní výbor, v jehož obvodu měl občan bydliště. I když žádat o zaměstnání mohl občan kdekoliv. Bylo pamatováno i na možnost, kdy nebylo v obvodu bydliště volné místo (vhodné) pro uchazeče, v tom případě měl národní výbor povinnost projednat umístění s podnikem, v němž bylo možné místo zabezpečit v jiném okrese, popřípadě mu zprostředkovat zaměstnání i v jiném okrese po dohodě s příslušným národním výborem.

Účinným nástrojem zabezpečení práva na práci bylo ust. § 2 odst. 2 zákona 70/1958 Sb., které stanovilo, že podniky nesmějí bez vážných důvodů odmítnout sjednání pracovního (učebního) poměru s pracovníky, kteří jim byli doporučeni výkonnými orgány Okresního národního výboru a mají potřebné předpoklady pro zastávání volných pracovních (učebních) míst. Důvody odmítnutí byly taxativně uvedeny v § 5 odst. 1 písm. a) až c) vl.nař. 92/1958 Sb. Důvody musel podnik sdělit NV. Nesouhlasil-li tento, s důvody odmítnutí, vydal podle správního řádu rozhodnutí, že organizace je povinna pracovníka přijmout.

K právním zárukám práva na práci před nástupem do zaměstnání je třeba počítat i hmotné zabezpečení osob, které zcela dočasně a pouze po přechodnou dobu nemohou

¹⁰ 100/1960 Sb.Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 , Ústava Československé socialistické republiky, Prohlášení – bod II „V naší zemi byly již vyřešeny všechny základní úkoly přechodu od kapitalistické společnosti k společnosti socialistické. Osvobozená lidská práce se stala základním činitelem v celé naší společnosti. *Je nyní nejen povinností, ale i věcí cti* každého občana. Uskutečňuje se již zásada socialismu: "Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce!"

nalézt odpovídající zaměstnání. Tyto otázky souvisejí s určitou nezbytnou mobilitou obyvatelstva, s jejich migrací. Uvedenou problematiku upravovala vyhláška FMPSV č. 74/1970 Sb., kterou se upravovalo uvolňování, umísťování a hmotné zabezpečení pracovníků v souvislosti s prováděním racionalizačních a organizačních opatření a vyhl. 182/1968 Sb., o dávkách v mateřství a přídavicích na děti uchazečů o zaměstnání. Vyhláška se vztahovala na pracovníky, uvolněné z organizačních důvodů a na pracovnice, uvolněné v důsledku uplatnění zákazu některých prací a pracovišť pro ženy. Takovému pracovníkovi, jestliže nemohl přes pomoc uvolňující organizace a národního výboru nastoupit vhodné zaměstnání, přiměřené jeho zdravotnímu stavu a schopnostem a pokud možno i kvalifikaci bezprostředně po skončení zaměstnání, příslušel při splnění podmínek stanovených v této vyhlášce příspěvek před nástupem do nového zaměstnání. Příspěvek se poskytoval pracovníku ve výši 60 % jeho průměrného měsíčního čistého výdělku dosaženého v organizaci, která jej uvolnila, nejvýše však v částce 1 800 Kč měsíčně. Poskytoval se do dne nástupu nového zaměstnání, nejdéle po dobu 6 měsíců. Po této době se poskytovalo pracovníkovi, jemuž nebylo zabezpečeno žádné zaměstnání odpovídající jeho zdravotnímu stavu, schopnostem a závažným rodinným poměrům, příspěvek ve výši 30 % průměrného čistého měsíčního výdělku, nejvýše však v částce 600 Kč měsíčně, nejdéle však po dobu dalších 6 měsíců.

Některým skupinám občanů poskytovala společnost intenzivnější záruky jejich práva na práci před nástupem do zaměstnání. Jednalo se především o tyto kategorie:

Učně po úspěšném vykonání závěrečné zkoušky. absolventy středních odborných vysokých škol, v některých státech obecně o mladistvé a zvláště po skončení povinné školní docházky, občany se ZPS (s těžším zdravotním postižením, kteří se stali invalidními v souvislosti s výkonem vojenské služby, v důsledku pracovního úrazu, nemoci z povolání...), občany společensky nepřizpůsobené, zejména propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody nebo občany žijící v mimořádně obtížných poměrech a kteří potřebovali pomoc společnosti k překonání důsledků a návyků pramenících z odlišného způsobu života v minulosti, těhotné ženy a kojící matky.¹¹

¹¹ (Miroslav Bělina „Právo na práci v socialistické společnosti a právní záruky jeho realizace před nástupem občanů do zaměstnání“. Univerzita Karlova Praha 1979).

Všechny výše uvedené údaje jsem čerpala z historické literatury, která byla vydána zejména v období po roce 1945 a do roku 1979. Nikde jsem zde nenašla zmínku o nezaměstnaných a nezaměstnanosti. Těžko si je představit, že při direktivním způsobu rozmísťování pracovních sil po 2.světové válce by se našel někdo, koho by nebylo možné umístit do zaměstnání, vyjma občanů zdravotně znevýhodněných nebo v důchodovém věku. S přijetím ústavy v roce 1960 se navíc stala práce „povinností a věcí cti“. Změna zaměstnání nebyla jednoduchá záležitost, málokomu se to povedlo napoprvé. Přijít do nového zaměstnání mohl být jen ten, kdo měl v občanském průkaze potvrzení, že v minulém zaměstnání s ním řádně byl pracovní poměr ukončen. Bez propouštěcího razítka si nikdo nového zaměstnance přijmout nedovolil, i když byl v podniku nedostatek lidí. Výpovědní lhůta byla dva měsíce, přičemž začínala od prvního dne následujícího měsíce. Tato lhůta však platila jen v případě, že k výpovědi byl nějaký vážný důvod, hlavně nemoc, k níž bylo třeba předložit lékařské osvědčení. Nebyl-li žádný takový vážný důvod k "uvolnění" zaměstnance, prodlužovala se výpovědní lhůta až o šest měsíců, podle různých kritérií (věk, délka zaměstnání, rodinný stav, atd.) . Takže se svobodným zaměstnancem byl ukončen pracovní poměr po osmi měsících a nějakém dni. Pokud měl vyhlédnuté lepší a lépe placené místo, bylo za tu dobu určitě obsazené, takže obyčejně nezbývalo, než výpověď stáhnout a dál setrvat na starém pracovišti. Za tímto účelem existovaly v podnicích tzv. fluktuační komise, které měly za úkol co nejvíce snížit počet pracovníků chtějících změnit zaměstnání. Značný vliv na snižování fluktuace měly v tehdejší době národní výbory, které podnikům „přidělovaly“ povolenky k náboru pracovních sil. Podniky tak byly odkázány na rozhodnutí národního výboru, kolik jim pro každý rok povolí přijmout nových zaměstnanců. Podle toho se potom odvíjela i „ochota“ podniků uvolnit některého zaměstnance bez přidání 6 měsíční výpovědní lhůty. Samozřejmě, že existovala možnost povolené množství nových pracovníků navýšit, ale podniky k takovému počínu musely mít náležité zdůvodnění. Národní výbory tak měly i možnost vstupu do podniků ke kontrole dodržování stanovených limitů. Jmenovala se „dohled nad zaměstnáváním pracovníků“.

Možnost být nezaměstnaný teoreticky sice existovala, více ve městech, na vesnici bylo pravděpodobnější, že po několika dnech se o člověka bez práce začala zajímat Veřejná bezpečnost. A nezaměstnanost byl přestupek proti socialistickému soužití. Pokud si nezaměstnaný ani po několika výsleších na VB nenašel práci, byl obviněn z příživnictví (protože žil z nezákonně získaných prostředků) a byl obžalován

a obyčejně soudem potrestán. Ve velkých městech, kde kontrola lidí nebyla tak všeobecná jako na venkově, se povinnost pracovat obcházela různými způsoby. Nejjednodušší bylo nastoupit do zaměstnání, nechat si do občanského průkazu dát razítko a víc se v práci neobjevit, případně za sebe poslat pracovat nějakého důchodce. Tento systém praktikovali různí „socialističtí podnikatelé“ jako například vexláci nebo prostitutky.

Do roku 1990 tak v ČR neexistoval trh práce. Regulace ve sféře zaměstnanosti (mezi zdroji a potřebami pracovních sil) byla založena na administrativním nástroji – na plánování pracovních sil. Různými administrativními opatřeními (limity pracovních sil, organizovaný nábor a rozmísťování pracovníků) se dosahovalo předstírané rovnováhy v oblasti zaměstnanosti, pro níž byla typická přezaměstnanost a neefektivní využívání pracovních sil. Přezaměstnanost znamenala vážné důsledky ekonomické i sociální. Znamenala trvalý přesah potřeby pracovních sil nad zdroji, oslabovala pracovní morálku, produktivitu práce a výkonnost a vedla k totální nepružnosti zdrojů a stala se tak závažnou překážkou strukturálních změn v ekonomice.

5.9 Politika zaměstnanosti po roce 1989

S příchodem tržního hospodářství předpokládala realizace politiky zaměstnanosti v České republice změnu pracovního zákonodárství. Po roce 1989 začíná fungovat trh práce i v České republice a objevuje se i fenomén nezaměstnanosti. Její míra ve druhé polovině 90.let narůstá a je rozlišována z hlediska řady vlivů, např. regionálního rozložení, věku a délky trvání nezaměstnanosti. Politika zaměstnanosti se v ČR realizuje v souladu s platnými zákonnými normami.

V roce 1990 byl přijat nový zákon o zaměstnanosti č. 1/1991 Sb. Jím se měnila interpretace „práva na práci“ (dosud vykládané jako právo na pracovní umístění v souladu s odpovídající kvalifikací) jako právo na práci užitečnou, tj. v právo :

- na pracovní uplatnění těch, co chtějí a mohou pracovat a práci skutečně hledají
- na rekvalifikaci nezbytnou pro pracovní uplatnění na nových pracovních místech
- na hmotné zabezpečení v případě nezaměstnanosti a rekvalifikace.

Státní politika zaměstnanosti byla až do roku 1992 financována prostřednictvím státního rozpočtu, v němž byla za tímto účelem vyčleněna rezerva. Od roku 1993 jsou zdroje vytvářeny na principu pojištění plateb příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, který ze zákona č. 589/1992 Sb. platí zaměstnanci, zaměstnavatelé i osoby samostatně výdělečně činné.

Převážnou část těchto prostředků vynakládaných na státní politiku zaměstnanosti (asi dvě třetiny) tvoří prostředky určené na hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání. Podmínky pro poskytování podpor v nezaměstnanosti se v čase měnily především v závislosti na poměrech v oblasti zaměstnanosti a fungování trhu práce. V tomto směru lze vysledovat určitou tendenci ke zpřísnování. Po roce 1990 byla např. podpůrná doba jeden rok a výše podpor stanovena na 65 % průměrného čistého měsíčního výdělku, v případě kolektivního propouštění byla výše podpory dokonce 90 %. K zásadní změně došlo od 1.1.1992 v důsledku ekonomického poklesu a předpokládaných vyšších státních výdajů, kdy se zkrátila délka podpory na 6 měsíců a snížila se i výše dávek v nezaměstnanosti na 60 % nebo 50% čisté mzdy. V roce 1997 ekonomická situace vedla stát k přijetí tzv. úsporných balíčků a tím k omezení státních výdajů. Mimo jiné byl od roku 1998 snížen poměr náhrady u dávky v nezaměstnanosti z 60 na 50 % dřívější čisté mzdy v prvních třech měsících a z 50 na 40 % v druhých třech měsících. A z 70 na 60 % v případě zařazení do rekvalifikace. V současné době je poměr vyplácených podpor v nezaměstnanosti takový, že uchazeč o zaměstnání obdrží v období prvních dvou měsíců částku 65 % z průměrného čistého měsíčního příjmu, v dalších dvou měsících 50 % z této částky a za poslední období (může být podle věku uchazeče 1měsíční, 4měsíční nebo 7měsíční) 45 % z této částky.

V této souvislosti bych ještě ve stručnosti zmínila, komu všemu a za jakých podmínek náleží podpora v nezaměstnanosti. Za účinnosti zákona o zaměstnanosti č. 1/1991 Sb. i za nynější účinnosti zákona č. 435/2004 Sb., bylo vždy pro vznik nároku na podporu v nezaměstnanosti splnit určité podmínky. Jednou z nich byla skutečnost, že uchazeč o zaměstnání musel prokázat, že v období 3 let zpětně od podání žádosti o podporu v nezaměstnanosti odpracoval alespoň jeden rok (nyní je tato podmínka vázána na dobu pojištění z titulu zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti. Tuto dobu mohly nahradit i některé doby „náhradní“, např. doba péče o dítě, péče o osobu blízkou, zdravotně postiženou, doba pobírání plného invalidního důchodu (svého času to byla i doba studia, která se nyní již pro tyto účely neuplatňuje) apod. Pokud byl pracovní poměr v posledních 6 měsících před podáním žádosti ukončen z důvodu hrubého

porušení pracovní kázně, nárok na podporu nezaměstnanosti nevznikl. Ve výhodě jsou v současnosti i osoby, které byly před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání tzv. osoby samostatně výdělečně činné a tato činnost jim zakládala účast na důchodovém pojištění. I tyto osoby jsou považovány za nezaměstnané, i když o zaměstnání vlastně nepřišly.

Celkově je systém podpor v nezaměstnanosti v České republice v mezinárodním srovnání možné považovat za „přísný“, i když dávku v nezaměstnanosti odvozuje od dřívější mzdy. Je však třeba vzít v úvahu i systém dávek, do kterého nezaměstnaní po 5 (nebo více) měsících trvání nezaměstnanosti přecházejí, a který se opírá o koncept garantovaného životního minima - dnes spíše dávek hmotné nouze (Tomáš Syrovátka, Petr Mareš, Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika, 2003, str. 172).

Zákon č. 1/1991 Sb. byl mnohokrát novelizován jako reakce na strukturální reformy na trhu práce. Smyslem novelizací bylo odstranění nepružností trhu práce a zvýšení míry zaměstnanosti těch skupin obyvatelstva, které jsou na trhu práce znevýhodněny. Novela, která vstoupila v platnost 1.10.2004 jako zákon č. 435/2004 Sb., věnuje zvláštní pozornost problémům spjatým se zneužíváním sociálních dávek vyplácených nezaměstnaným občanům. Tato novela zavedla v oblasti nezaměstnanosti řadu změn jako např.

- pokud dlouhodobě nezaměstnaní odmítnou bez závažných důvodů práci pro obec, nebudou mít nárok na dávky,
- úřady práce nyní mohou vybrané uchazeče o zaměstnání poslat ke svému reviznímu lékaři k přezkoumání jejich zdravotního stavu, pokud tito tvrdí, že jejich špatný zdravotní stav je překážkou k nástupu do zaměstnání
- nezaměstnaní si nyní mohou v rámci tzv. nekolidujícího zaměstnání přivydělat částku do výše max. poloviny minimální mzdy (v současnosti činí tato částka 4 000 Kč)
- změnila se výše podpory v nezaměstnanosti na 65 % z průměrného čistého měsíčního příjmu po dobu prvních dvou měsíců, 50 % po dobu dalších dvou měsíců a 45 % po zbývajících dobu
- prodloužila se lhůta pro vyplácení podpory v případech kdy občan dovrší věku 50 let nebo 55 let a to buď na 8 nebo 11 měsíců
- změnu doznaly i tzv. náhradní doby, které byly svého času zákonem započítávány jako doby rozhodné pro nárok na podporu

- stanovily se sankce za tzv. práci na černo

Obecně lze tedy říci, že politika zaměstnanosti ve svém vývoji prošla určitými etapami. Z historického hlediska byla nejdříve rozvíjena pasivní politika zaměstnanosti a byla uplatňována nejrůznější schémata podpor a dávek v nezaměstnanosti. Tato opatření se objevují již během první třetiny 20.století a jsou projevem posunu vnímání příčin nezaměstnanosti od osobní odpovědnosti za „nepráci“ k chápání nezaměstnanosti jako jevu určeného sociálně-ekonomickými faktory. Aktivní politika zaměstnanosti se začala rozvíjet časově později, ve světě (s výjimkou socialistických států) prakticky po druhé světové válce. Ukazuje se, že podpory samy o sobě problém nezaměstnanosti neřeší a navíc často negativně ovlivňují postoje lidí k práci a vedou k soustavnému růstu výdajů na tyto účely. V současnosti je proto typické, že se relativně tlumí preference příjmové ochrany nezaměstnaných a zdůrazňuje se investování do lidí a jejich schopností. Do centra pozornosti se dostávají podpora ze strany nabídky práce a kultivace pracovní síly pomocí takových nástrojů, jako jsou vzdělávání, rekvalifikace, doškolování, pracovní výcvik apod.

6 Vznik a vývoj institucí pečujících o chudé a nezaměstnané

Rozhodnutím vlády z 8. května 1848 bylo zřízeno ministerstvo veřejných prací. To mělo působnost pro hornictví a hutnictví, stavby a provoz státních železnic, telegrafy, stavby silnic a vodní stavby. V popředí jeho zájmu ale nestála technika, nýbrž sociální politika. Projevilo se to i v osobě druhého ministra veřejných prací, jímž byl žurnalista Ernst Schwarzer, který se již před revolucí zabýval v Anglii dělnickou otázkou a od května 1848 organizoval ve Vídni různé nouzové práce pro nezaměstnané dělnictvo. Z jeho podnětu jako ministra bylo vytvořeno *centrální komité pro dělnické záležitosti*, do něhož příslušeli zástupci několika dalších ministerstev. Po jeho odchodu z vlády ještě téhož roku bylo 21. listopadu 1848 ministerstvo veřejných prací spojeno s ministerstvem orby, obchodu a živností. Tím skončil svou působnost první rakouský centrální úřad pro sociální záležitosti a nový byl vytvořen až na samém konci existence monarchie, kdy opět vzniklo ministerstvo veřejných prací a v prosinci 1917 ministerstvo sociální péče.

V mezidobí patřily některé úkony „sociální péče“ do resortu jiných ministerstev, zejména Ministerstva vnitra (MV). Okruh působnosti tohoto ministerstva byl velmi široký. Kromě vedení dozoru nad politicko-administrativními záležitostmi a nad všemi úřady a orgány náležejícími k hospodářské správě, zde patřily i záležitosti veřejné bezpečnosti, zdravotnické záležitosti a pak také *záležitosti chudinské a dohled na dobročinné a humanitní ústavy*. Šlo v podstatě o některé úkony sociální péče opět v souvislosti s tím, že samostatné ministerstvo sociální péče vzniklo teprve koncem roku 1917. (MV tehdy vedlo v nejvyšší instanci vrchní správu chudinství a dozor nad polepšovacími, dobročinnými, nemocenskými a humanitními ústavami a od zavedení nemocenského a úrazového pojištění dělnictva sociálními reformami na konci 80. let mělo MV v nejvyšší instanci také správu tohoto sociálního dělnického pojištění (Jan Janák, *Dějiny správy v českých zemích letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury*, SPN Praha 1987, str. 145). Kromě ministerstva vnitra vykonávalo důležité sociálně politické funkce také Ministerstvo obchodu (MO). MO vedlo statistiku pracovních poměrů. Vznikl zde Úřad pro statistiku práce, který se stal počátkem pozdější sociálně politické sekce MO. Ta byla zřízena v roce 1908 a do jejího čela byl postaven dr. Viktor Mataja, který se o devět let později stal prvním rakouským ministrem sociální péče. Sociálně politická sekce MO vznikla tehdy, když bylo zřejmé, že se samotným ministerstvem sociální péče nepočítá a že Ministerstvo veřejných prací,

vytvořené v roce 1908, o němž se předpokládalo, že bude orgánem sociální správy, bude ministerstvem ryze technickým.

První institucí sociální správy se stala Živnostenská inspekce. Byla zřízena v roce 1883 zákonem č. 117 ř.z. (říšský zákoník). Úkolem inspektorů bylo dohlížet na živnostenské poměry a zprostředkovávat mezi zaměstnavateli a dělníky zejména při stávkách a mzdových a jiných sporech, aby byly řádně dodržovány zákonné předpisy. Měli dohlížet na dodržování předpisů o délce pracovní doby, pracovních přestávkách, předpisy o vyplácení mezd, zda je respektován zákaz práce dětí a zákaz noční práce žen apod.

Institucí, jejíž základy byly rovněž položeny v 80.letech 19.století jako ústupek socialistickému dělnickému hnutí, se stalo *dělnické sociální pojištění*. Zákon č. 1/1888 ř.z. zavedl nucené pojišťování dělníků proti úrazu a zákon č. 33/1888 Sb. povinné nemocenské pojištění dělnictva (Jan Janák, 1987, str. 171, 172). Mnohem větší význam mělo pojišťování dělníků pro případ nemoci, (zákon 33/1888), které se týkalo všech kategorií osob v námezdním poměru, ovšem nebyly do něj zahrnuty zemědělští a lesní dělníci, osoby zaměstnané v domáckém průmyslu a další).

Nositeli tohoto pojištění se staly *nemocenské pokladny*. Byly zřizovány buď podle teritoriálního principu jako okresní nemocenské pokladny nebo závodní nemocenské pokladny (pokud bylo v závodě zaměstnáno alespoň sto osob spadajících do nemocenského pojištění). Při provádění dočasných staveb mohly být zakládány *stavební nemocenské pokladny*. Mohla být také zřizována *společenství nemocenské pokladny* při živnostenských společenstvech.

Rozšiřování tzv. průmyslové rezervní armády v souvislostech s dovršením průmyslové revoluce a propuknutím všeobecné hospodářské krize v roce 1873, která přetrvala ve svých důsledcích až do poloviny 90.let 19.století, řešila vláda represí a to vydáním protituláckého zákona v roce 1873 (novelizován 1885) a zákona „o policejním vyhošťování a honění postrkem“ z 27.července 1871.¹² *Byl-li někdo podruhé postrkem odveden, může se vyřknout záповěď, aby se nenavracel.*“ (Z.Garguláková, Zpráva o sedmileté služce M.Křenkové z roku 1875, Ostrava, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města č. 6, Nakladatelství Profil v Ostravě 1973), ovšem na druhé straně se začínají objevovat pokusy o pozitivní řešení této otázky vytvářením sítě stravovacích stanic. Instituce tzv. naturálních stravovacích stanic vydržovaných zemským výborem

¹² zákon č. 88/1871 ř.z., podle něhož mohli být policejně vykázáni a hnáni postrkem do svých domovských obcí a) tuláci a jiní lidé práce se štítící, kteří padají veřejné dobročinnosti na obtíž, b) osoby bez výkazu a ustanovení, které nemohou prokázat, že mají nějaké příjmy aneb nějakou živnost dovolenou, c) nevěstky, veřejné, které nejsou poslušny rozkazu od úřadu jim daného, aby odešly, d) trestanci a nucenci z vazby propuštění, pokud jsou škodní bezpečnosti osoby nebo majetku.

vstoupila v platnost na Moravě v roce 1888, v roce 1892 byly tyto stanice zřízeny ve Slezsku a roku 1895 vznikly tzv. okresní stravovny v Čechách. Stravovny byly koncipovány jako instituce, které měly usnadnit hledání práce vandrujícím dělníkům poskytnutím noclehu a stravy a informací o volných pracovních místech. Toto zařízení se postupně neukázalo jako plně vyhovující a přestože stravovací stanice existovaly v meziválečném období, jejich význam poklesl a větší péče začala být věnována *zprostředkovatelnám práce*.

6.1 Zprostředkovatelný práce

Na vyšší stupeň se dostalo zprostředkování práce pouze v Čechách, kde bylo organizováno zemským zákonem z roku 1903. Na jeho základě zde byla na náklady země vybudována třístupňová síť zprostředkovatelen práce. Na Moravě a ve Slezsku byla tato otázka přenechána převážně orgánům obecní samosprávy, které vytvářely ve větších městech městské zprostředkovatelný práce. Kromě toho existovaly ve všech zemích zprostředkovatelný práce budované na spolkovém podkladě. Byly to jednak různé spolky zřizované pouze za účelem, aby vykonávaly zprostředkování práce nebo si svoje zprostředkovatelný budovaly odborové organizace, živnostenská společenstva, různé spolky apod. Kromě toho bylo zprostředkování práce vykonáváno i za úplatu po živnostensku.

Nejvyšší orgány sociální a zdravotní správy vznikly teprve těsně před rozpadem habsburské monarchie. Ministerstvo sociální péče zahájilo svou činnost 1.ledna 1918, když se původně uvažovalo o spojení sociální péče se zdravotní. Vznik tohoto ministerstva byl vyvolán válečnými událostmi, rozsáhlejší činnost však již ministerstvo nemohlo rozvinout.

V období první vlády Československé republiky, tedy od 14.11.1918 až do 1.12.1938 existovalo Ministerstvo sociální péče, které mělo na starosti i péči o nezaměstnané. V období vlády Druhé republiky se přejmenovalo na Ministerstvo sociální a zdravotní správy.

V roce 1936 bylo vydáno vládní nařízení č. 217 o zprostředkování práce. Byly zde zejména pokyny k vybudování sítě zprostředkovatelen práce v každém okrese. Zaměstnavatelé byli podle tohoto nařízení povinni hlásit veškerá volná místa, byli povinni spolu s odborovými organizacemi hlásit vypuknutí stávek nebo výluky popřípadě jejich ukončení.

6.2 Úřady práce v letech 1939 – 1945

Během nacistické okupace převzaly úkoly zprostředkovatelen práce podle německého vzoru zřízené úřady práce (Arbeitsämter). K jejich vytvoření došlo vládním nařízením č. 193/1939 Sb., o úřadech práce. Úřady práce také ukládaly na základě vládního nařízení č. 190/1939 Sb., o všeobecné pracovní povinnosti a vládního nařízení č. 195/1939 Sb., povinnost vykonávat práci. Vládním nařízením č. 101/1940 Sb., o podporách v nezaměstnanosti byl zrušen gentský systém. Nezaměstnaný obdržel podporu, pokud se pravidelně hlásil na úřadu práce a jeho výživa nebo výživa jeho rodiny byla ohrožena. Zákonem č. 241/1941 Sb. byly zavedeny v platnost pracovní knížky. Úřady práce byly pověřeny prováděním jednotné mzdové politiky, převzaly „péči“ o nezaměstnané, zabývaly se záležitostmi pracujícího dorostu a účastnily se živnostenské inspekce. Hlavním posláním úřadů práce však bylo opatrovat pracovní síly pro Německo i domácí válečný průmysl. Jejich prostřednictvím byla také prováděna na konci války „totální mobilizace obyvatelstva“. Kontrole úřadů práce bylo také podřízeno sjednávání a rozvazování pracovních poměrů, což bylo důležitým krokem k násilné regulaci pracovního trhu. Na počátku války se úřady práce soustředily zejména na nábor do Německa a do zemědělství a na to, aby zajistily co možná hladký přesun dělnictva z omezované civilní výroby do válečného průmyslu. Poptávka po pracovních silách rostla a pomalu začala převyšovat nabídku, takže pracovní úřady mohly obsazovat stále menší část požadovaných míst. Tímto způsobem byla prakticky odstraněna nezaměstnanost..

V letech 1942 -1944 pak bylo přikročeno k nové formě mobilizace českého lidu a to k odvodům celých ročníků mládeže do Německa.¹³

¹³ Úhrnný počet osob, které za války odešly na nucené práce do Německa značně přesáhl 400 000 lidí. R.Olšovský, Přehled hosp. vývoje Československa v letech 1918 – 1945., II.upravené vydání, VŠE, Praha 1963, str. 610.

6.3 Okresní úřady ochrany práce

Po osvobození byly úřady práce zrušeny a nahradily je okresní úřady ochrany práce, zřízené vládním nařízením č. 13/1945 Sb. II, o zatímní výstavbě úřadů ochrany práce. Mezi jejich úkoly patřilo mimo jiné včleňování občanů do práce. K provedení neodkladných prací, které byly po skončení války dány důležitými veřejnými zájmy, mohli být na základě dekretu prezidenta republiky č. 88/1945 Sb., přiděleni všichni práce schopní muži ve věku od 16 do 55 let a ženy ve věku od 18 do 45 let. Působnost dle tohoto dekretu vykonávaly úřady ochrany práce.

6.4 Úloha národních výborů

Po událostech v únoru 1948 přestaly být tyto instituce potřebné, protože přestala existovat nezaměstnanost a povinnost zajistit občanům práci měly okresní úřady. Po roce 1948 i zaměstnávání pracovníků bylo podrobena dlouhodobému plánování. Pomocí různých nástrojů bylo dosahováno plné zaměstnanosti. Organizaci náboru pracovních sil upravovalo nařízení vlády č. 128/1951 Sb., které později zrušil zákon č. 70/1958 Sb., o úkolech podniků a národních výborů na úseku péče o pracovní síly. Tento zákon pověřil národní výbory zabezpečováním práva na práci. Národní výbory mohly podnikům doporučovat přijetí pracovníků, přičemž podniky přijetí pracovníka, kterého jim doporučil národní výbor, nemohly bez vážných důvodů odmítnout. Podniky měly také povinnost hlásit národnímu výboru volná pracovní místa. K provedení zákona č. 70/1958 Sb., bylo přijato vládní nařízení č. 92/1958 Sb., které mimo jiné stanovilo důvody, pro které bylo možno odmítnout pracovníka doporučeného národním výborem. Opětovná potřeba instituce na principu úřadu práce znovu vznikla až po roce 1989, který znamenal návrat k tržnímu hospodářství, a tím pádem i k nezaměstnanosti a k potřebě ji řešit. Došlo k demokratizaci i v rámci správy zaměstnanosti a způsob obživy byl zcela ponechán na rozhodnutí každé osoby. Byly zrušeny krajské národní výbory a odbory pracovních sil při okresních národních výborech přestaly plnit svou původní funkci. Počátkem srpna 1990 byla v rámci Ministerstva práce a sociálních věcí ČR zřízena Správa služeb zaměstnanosti, jejímž úkolem bylo naplňování státní politiky zaměstnanosti. Právním podkladem pro vznik úřadů práce jako základního článku služeb zaměstnanosti v naší republice bylo přijetí zákonného opatření České národní rady č. 306/1990 Sb., o zřízení úřadů práce, které tak převzaly od národních výborů pravomoci na úseku pracovních sil.

6.5 Úřady práce po roce 1989

Úřady práce jsou základním článkem, který realizuje politiku zaměstnanosti. Jako orgány státní správy zajišťují služby zaměstnanosti v daném území. Jsou samostatnými subjekty, územně organizovanými a plní v podstatě tyto základní funkce:

- a) informační. Poskytují aktualizované přehledy o struktuře nabídky pracovních sil a vývoji na trhu práce v daném území, o příčinách nerovnováhy, o volných pracovních místech, mzdových požadavcích apod.
- b) poradenskou. Poskytují poradenství v otázkách právních, ekonomických sociálních, psychologických, pokud jde o pracovní uplatnění a rekvalifikace.
- c) Zprostředkovatelskou. Zajišťují zprostředkování práce uchazečům o zaměstnání na základě jejich evidence a evidence volných pracovních míst, zabezpečují pracovní místa občanům zdravotně znevýhodněným, zabezpečují rekvalifikace a poskytují podporu nezaměstnanosti uchazečům o zaměstnání, případně podporu při rekvalifikaci.
- d) Podnikatelskou. Podílejí se včetně finanční účasti na tvorbě nových pracovních míst a pracovním uplatnění uchazečů o zaměstnání a na rekvalifikace

7 Specifika nezaměstnanosti Ostravska a Ostravy, jako města s tradičním průmyslem

První zmínka o Ostravě, která se od ostatních měst v České republice silně odlišuje sociokulturně i hospodářsky, pochází z roku 1267. Většího významu však získala až objevem černého uhlí v oblasti Slezské Ostravy v roce 1763 a založením Rudolfovy hutě v tehdejší vesničce Vítkovice (nyní součást Ostravy) v roce 1828. Tyto dvě události stály na začátku intenzivního společenského a hospodářského rozvoje města. Hutní závod ve Vítkovicích byl brzy koupen známým bankovním domem Rothschildů z Vídně a postupně se z něj stal největší a nejmodernější hutnicko-strojírenský podnik v rakousko-uherské monarchii. K hospodářskému významu Ostravy pak přispělo i to, že se ocitla uprostřed železniční trati mezi Vídní a Krakovem. S přílivem obyvatelstva a dalším rozmachem průmyslu začalo docházet k postupné transformaci zemědělsko-průmyslového městečka v průmyslové velkoměsto. Začala se rozvíjet především odvětví, která zajišťovala ekonomický růst v období průmyslového rozvoje. Jednalo se zejména o těžký průmysl jako hornictví a hutnictví a to zejména z důvodu příznivé blízkosti přírodních zdrojů. Zatímco však z hlediska populačního a hospodářského zaznamenávala Ostrava s okolím přímo překotný nárůst významu, existující administrativně-politické uspořádání tyto skutečnosti po dlouhou dobu ignorovalo (což je příznačné také pro další historii Ostravy). Ostrava a okolí tak byla v 2. polovině 19. století místem s velkým přílivem nových pracovních sil nejen ze širokého okolí, ale i ze vzdálenějších lokalit. Tito noví přistěhovalci opouštěli svá původní bydliště, kde byl většinou nedostatek pracovních příležitostí, aby hledali obživu na Ostravsku a Karvinsku. Většina těchto nových přistěhovalců se poctivě zařadila do řad zdejší dělnické třídy jako horníci, hutníci, stavební, tovární a železniční dělníci. Přicházeli sem však za živobytím také přistěhovalci neschopní práce, kteří pro chorobu, stáří nebo jinou příčinu byli bez prostředků a museli se živit žebrotou. Kromě této nepočetné skupiny žebráků a tuláků tu existovala ještě skupina přivandrovalých asociálních živlů, kteří byli sice schopni pracovat, ale štítili se práce. Do řad žebráků a tuláků upadli i někteří poctiví dělníci, zejména v době hospodářských krizí, kdy pro nedostatek práce nebo velmi nízkou mzdu se museli živit různými příležitostnými pracemi nebo byli odkázáni pouze na veřejnou dobročinnost.

Obyčejně lze říci, že růst některých odvětví, který zpočátku působil jako „motor“ růstu Ostravy a jí podobných měst, se nakonec projevil ve značně jednostranném zaměření jejich odvětvové struktury. Ostravsku se nevyhnula ani světová hospodářská krize ve 30. letech minulého století. Ta postihla těžký průmysl, na kterém bylo Ostravsko existenčně závislé. *„Těžba uhlí poklesla v roce 1934 oproti předválečnému stavu téměř o polovinu, stejně tak výroba koksu, výroba surové oceli ve Vítkovických železárnách dosahovala pouze 34 % výroby z roku 1913. Ruku v ruce s obrovským snížením výroby šlo samozřejmě propouštění dělníků a zkracování pracovní doby. Snižování kupní síly postihlo těžce také drobné živnostenské podniky, z nichž mnohé úplně zanikly nebo fungovaly pod hranicí existenčního minima. Propouštění a snižování mezd se nevyhnulo ani státním zaměstnancům. ... Na konci roku 1932 evidoval ostravský pracovní úřad téměř 12 000 nezaměstnaných (v roce 1930 jen 1850) a propouštění pokračovalo.... Aby alespoň částečně zmírnilo dopady krize na nejchudší obyvatele, pořádalo město nejrůznější stravovací akce pro rodiny nebo mléčné akce ve školách. V únoru 1933 byly otevřeny dva útulky pro nezaměstnanou mládež ve věku od 14 do 20 let, kde měla zajištěnou celodenní stravu. V roce 1930 stát sice provedl rozsáhlou reformu podpor v nezaměstnanosti, ale jejím nedostatkem bylo to, že z ní byly zcela vyloučené osoby samostatně výdělečně činné. Ani vydávání poukázek na potraviny, tzv. žebračenek, na účet státní pokladny nebo organizování nouzových prací nepomohlo zmírnit špatnou situaci nejchudších obyvatel“* (Š. Glombíčková, Ostravská radnice, září 2009).

Po roce 1945 se Ostrava poprvé ve své historii stala regionálním správním centrem, městem univerzitním. Přesto zdaleka nejvýraznějším poválečným rysem byla další extrémní industrializace, nerespektující ostatní složky života města. V režimu centrálního plánování bylo z Ostravy vytvořeno „ocelové srdce republiky“.¹⁴

Na začátku transformačního období se Ostrava a její průmyslové zázemí ocitly ve značně obtížném postavení. Předchozí dominantní soustředění Ostravy na hornictví, hutnictví a těžké strojírenství přineslo při útlumu, čili restrukturalizaci těchto odvětví, podstatné snížení potřeby dříve tradičních profesí. Racionalizace pro oblast hornictví byla založena na uzavření dolů v Ostravě, a to s ohledem na vysoké těžební náklady, modernizaci ziskových dolů v karvinské části revíru a privatizaci většiny nedůlních

¹⁴ „v té době měla Ostrava pro svůj hutní, strojírenský, koksárenský a chemický průmysl stejně jako ložiska černého uhlí klíčový význam pro československé hospodářství. V 80. letech 20. století se na celostátní produkci surového železa podílela 47 %, surové oceli 38 %, válcovaného materiálu 41 %, koksu 72 % a černého uhlí 14 %. Ekonomická základna města v té době poskytovala přes 210 000 pracovních příležitostí, z toho 115 000 v průmyslových podnicích. Ostrava“. Příspěvky k dějinám Ostravy a Ostravska, Nakladatelství Tilia 2007, ISBN 978-80-86904-27-6, str. 15

aktivit. Zatímco v roce 1989 měla Ostravsko-karvinské doly 118 000 zaměstnanců, v roce 1995 jich bylo pouze 50 000 (Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, str. 30). Této redukce bylo dosaženo prostřednictvím privatizace nedůlních aktivit podniku, neprodloužením pracovních smluv zahraničním pracovníkům, odchodem do předčasného důchodu, odchodem se zvýšeným odstupným, a odchodem ze zdravotních důchodů (tzv. rentiéři, někteří z nich jsou vedeni jako uchazeči o zaměstnání i více než 10 let). Prostřednictvím vlastní specializované agentury se OKD postaraly o rekvalifikaci části svých zaměstnanců a bývalým zaměstnancům v některých případech pomohly s nastartováním podnikání. V roce 1994 tak byly na Ostravsku uzavřeny všechny doly. Dalším problémem se po roce 1989 stalo hutnictví. V ostravských podnicích Vítkovicích a Nové huti se stát rozhodl pro tzv. manažerskou cestu privatizace, což mělo za následek, že i když byl stát nadále vlastníkem těchto firem, přestal se o jejich řízení a restrukturalizaci zajímat. Hutní průmysl tak po celou dobu přežíval jen díky mimořádně příznivým podmínkám na zahraničních trzích.

Nezaměstnanost se sice v té době pohybovala na zanedbatelné úrovni, a to vzhledem k rychlé realizaci malé privatizace a restitucí a následnému rozvoji dříve zanedbávaného terciárního sektoru. Tento sektor pohlcoval v Ostravě většinu propouštěných pracovníků. Je však třeba také dodat, že se rozvíjel spíše kvantitativně než kvalitativně.

7.1 Dlouhodobý vývoj na ostravském trhu práce

V Ostravě, krajském městě Moravskoslezského kraje a rozlohou druhým největším a počtem obyvatel třetím největším městě ČR, probíhala od roku 1990 rozsáhlá restrukturalizace hospodářské základny, která nejen výrazně měnila její tvář, ale několik let byla pravidelně provázena uvolňováním tisíců zaměstnanců a až do roku 2003 (s výjimkou roku 2001) téměř neustálým nárůstem počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání. Ostravský region stále patří v rámci celé ČR dlouhodobě ke strukturálně nejpostiženější oblasti, pro něž je charakteristický razantní útlum těžkého průmyslu a vysoká strukturální nezaměstnanost. Intenzita jejího nárůstu a tempo poklesu personálních stavů u ostravských zaměstnavatelů bylo nejvýraznější v letech 1997 až 1999, kdy nezaměstnanost velmi prudce stoupala a zaměstnanost výrazně klesala - stav lidí hledajících zaměstnání v těchto třech letech vzrostl o 16 261 (+175,6 %) osob a celkově u ostravských firem ubylo 18 992 (-11,7 %) zaměstnanců.

Vývoj v posledních měsících ale vlivem dopadu celosvětové krize prokázal, že toto pozitivní období je u konce a v nejbližší době se evidenční stavy uchazečů o zaměstnání budou jen zvyšovat.

7.1.1 Silné stránky ostravského trhu práce

- ◆ Rozmanitost průmyslových odvětví
- ◆ Existence řady stabilizovaných a perspektivních firem vytvářejících ve srovnání s jinými okresy velký základní ekonomický rozvojový potenciál
- ◆ Řada zavedených obchodních značek a relativně vysoká exportovatelnost hutních a některých strojírenských výrobků
- ◆ Existence relativně silné a stabilizované výzkumně vývojové základny v hornictví, hutnictví, geologii, materiálovém inženýrství a ekologii
- ◆ Dostatečný potenciál kvalifikované, popřípadě v řadě oborů dobře rekvalifikovatelné pracovní síly využitelné při rozvoji nových ekonomických aktivit
- ◆ Výhodná poloha z pohledu perspektivních dopravních tras - Ostrava leží na dopravní křižovatce Čechy, Polsko, Slovensko a Rakousko
- ◆ Existence celé řady vhodných nemovitostí pro zahraniční investory
- ◆ Letiště na mezinárodní úrovni v blízkosti Ostravy
- ◆ Systém univerzitního technického a humanitního vzdělání (existence dvou univerzit)
- ◆ Dostatečná kapacitně dimenzovaná síť středních a vyšších odborných škol
- ◆ Dostatečné kapacity pro vzdělávání a k provádění výzkumů v sociální oblasti
- ◆ Značný potenciál technické odbornosti

7.1.2 Slabé stránky ostravského trhu práce

- ◆ Silné soustředění průmyslové činnosti na hutnictví a strojírenství a tím i značná územní koncentrace útlumu metalurgického a strojírenského průmyslu
- ◆ Pomalé tempo zvyšování technologické úrovně výrob (zavádění progresivních technologií), způsobující stále ještě příliš nízkou produktivitu práce, velkou energetickou náročnost a vysoké režijní náklady u většiny podniků zpracovatelského průmyslu
- ◆ Existence řady podniků postižených druhotnou platební neschopností, přeúvěrováním a změnami na jejich trzích

- ◆ Nedostatek podnikatelské infrastruktury a zařízení pro podporu rozvoje malých a středních firem
- ◆ Nízká úroveň inovační aktivity v podnikatelské sféře, zastaralost strojů, výrobních zařízení, nízká produktivita práce zejména strojírenských podniků
- ◆ Obtížně řešitelné ekologické problémy spojené zejména s předchozí těžbou uhlí
- ◆ Malá podpora státu při restrukturalizaci průmyslu
- ◆ Naprosto nedostatečné napojení na evropskou dálniční síť - výstavba dálnice D 47 byla dlouhodobě neustále odsouvána
- ◆ Neustálý růst jízdného a přepravného
- ◆ Nepříznivý vývoj v demografické skladbě obyvatelstva
- ◆ Růst počtu sociálně nepříznivých obyvatel
- ◆ Pomalu se rozvíjející intelektuální základna, takřka neřešitelný problém získat vysokoškolsky vzdělané odborníky z jiných částí republiky
- ◆ Nižší zastoupení obyvatel s vyšším stupněm vzdělání
- ◆ Trvalý neustálý a velmi výrazný úbytek pracovních příležitostí

7.2 Vývoj struktury uchazečů o zaměstnání dle vzdělání, délky evidence a věku

Veškeré strukturální změny odehrávající se na trhu práce obecně, způsobují, že vysoká poptávka po kvalifikované pracovní síle s „novými“ znalostmi a dovednostmi vyvolává sice vytváření nových pracovních příležitostí, avšak souběžně s tím vznikají nové bariéry pro ty, kteří nejsou schopni se změnám poptávky na trhu práce přizpůsobit a jsou vytlačeni do nezaměstnanosti, z toho velmi často do nezaměstnanosti dlouhodobé. Navíc tlak na vytváření většího počtu pracovních míst vyvolává vznik pracovních míst na dobu určitou a na částečný pracovní úvazek, která patří mezi nejisté formy zaměstnanosti, neboť tato místa jsou velmi často nízko placená a nejistá. Stále ještě probíhá útlum tradičních průmyslových odvětví s následným přeléváním ekonomického bohatství mezi oblastmi.

Významné strukturální změny přináší zavádění nových technologií a vytváření společnosti, zaměřené na znalostech. Důsledkem těchto změn je znevýhodnění těch, kteří nemají dostatečný přístup k informačním technologiím a k odpovídajícímu vzdělání.

Strukturální změny se odehrávají rovněž v sociální struktuře společnosti, kde dochází především k nárůstu etnické a kulturní rozmanitosti, stárnutí populace, měnící se struktuře domácnosti jako důsledek oslabení instituce rodiny, nárůstu jednočlenných domácností apod.

V důsledku strukturálních změn je možné vysledovat rizikové faktory, které ovlivňují růst chudoby a sociálního vyloučení. Mezi nejzávažnější rizikové faktory patří *dlouhodobá nezaměstnanost*, dlouhodobě nízký příjem a nízká kvalita zaměstnání. Dlouhodobě nezaměstnaní a „pracující chudí“, tj. ti, kteří mají nízko placené zaměstnání nebo nejisté zaměstnání, žijí často v trvalé chudobě a mají nízkou sociální pozici ve společnosti. Dlouhodobě nezaměstnaní navíc ztrácejí kvalifikaci, pracovní návyky, sebedůvěru a sebeúctu a ti, kteří mají dlouhodobě nízký příjem ze zaměstnání nebo příjem sociální, jsou ohroženi zvýšeným rizikem sociální izolace.

K neméně závažným rizikovým faktorům patří i *nízké vzdělání a kvalifikace*, které je hlavní překážkou k začlenění do společnosti založené na znalostech a může tvořit „propast“ mezi tou částí společnosti, která požadované znalosti a dovednosti má, a částí, která tyto znalosti nemá. Zdravotní postižení, špatný zdravotní stav a stáří je rovněž zařazeno mezi nejzávažnější příčiny chudoby a sociálního vyloučení.

Vyššímu riziku chudoby jsou také vystaveni příslušníci etnických menšin a přistěhovalci, kteří mají také velmi často ve společnosti horší postavení a jejichž přístup k základním zdrojům společnosti (trh práce, bydlení,) je ztížen. Dále děti, které žijí v ohrožených rodinách a dále všichni, kteří žijí ve znevýhodněných oblastech s vysokou nezaměstnaností, špatnou dopravní obslužností apod. Výše uvedená rizika se často kumulují, čímž se jejich negativní vliv násobí.

Nejzávažnějším problémem nezaměstnanosti na Ostravsku a výrazně negativním rysem je délka evidence. V kategorii dlouhodobé nezaměstnanosti se zároveň koncentrují i uchazeči o zaměstnání bez skutečného zájmu trvale pracovat nebo osoby, které si přivydělávají mimo oficiální trh práce „na černo“ a na úřadu práce se registrují jen účelově.

K jednoznačně nezaměstnaností nejvíce ohrožené skupině obyvatelstva patří občané se základním vzděláním. Tato skupina se trvale podílí na celkové nezaměstnanosti minimálně 40 % (viz. příložená tabulka č.1). Nejen pro uchazeče se základním vzděláním, ale i pro ostatní kategorie uchazečů na trhu práce je nutno definovat vhodné nástroje a jejich potřebné kombinace dle individuálních potřeb jednotlivých uchazečů.

Podle věkové struktury uchazečů o zaměstnání tvořily jednu z nejpočetnějších skupin osoby do 25 let. Mladým evidovaným, často bez kvalifikace, pocházejícím v mnoha případech z rodin s dalším nebo více nezaměstnanými členy, hrozí nebezpečí „dědičnosti“ rodinné nezaměstnanosti, která je mnohdy vnímána jako „normální“ stav. Existuje několik opatření pro osoby se základním vzděláním, s jejichž pomocí lze alespoň částečně vyřešit tento jejich handicap a to plány na osobní rozvoj pro jednotlivého uchazeče na období šesti měsíců, což má za cíl omezit riziko dlouhodobé nezaměstnanosti (tzv. individuální akční plány IAP), skupinové a individuální motivační kurzy, které mají za cíl, aby se uchazeč lépe orientoval na pracovním trhu, pomohou mu reálně zhodnotit možnosti při nacházení zaměstnání, může si zvolit určitý směr pro své další odborné vzdělávání, rekvalifikační kurzy pro získání kvalifikace nebo její doplnění, pomoc a podpora dráhy vlastní samostatné, výdělečné činnosti, pomoc při tvorbě nových pracovních míst pro těžce umísitelného uchazeče, vyplácením podpor pro zaměstnavatele. Pro dlouhodobě nezaměstnané uchazeče o zaměstnání jsou vhodné veřejně prospěšné práce, jejímž cílem je neztracení pracovních návyků a kontaktu pracovním trhem. K doplnění těchto informací mohou posloužit tabulky, uvedené v příloze 1 a 2, které dokreslují vývoj nezaměstnanosti těchto kategorií za posledních deset let.

Pravidelně úřady práce vydávají statistické údaje k porovnání jednotlivých období a ke zhodnocení výsledků své vlastní činnosti. Jedním z ukazatelů „úspěšnosti“ v činnostech úřadů práce je i údaj o počtech ukončení evidencí uchazečů o zaměstnání. Kromě nástupů do zaměstnání sem bohužel patří i ty počty uchazečů o zaměstnání, kteří byli z evidence uchazečů o zaměstnání vyřazeni sankčním způsobem. Tyto situace nastávají v případech, kdy uchazeč zaměstnání jakýmkoliv způsobem porušuje součinnost s úřadem práce. Nemusí se vždy jednat o úmysl ze strany uchazeče, ale i nedbalostní jednání může mít pro tyto uchazeče dalekosáhlé následky. Souvisí to bohužel s tím, že evidence uchazečů o zaměstnání je poměrně těsně provázána s dalšími institucemi, na kterých závisí i další dávky občanů. Evidence na úřadu práce totiž občanovi zajišťuje jednak účast na důchodovém (pouze za určitých podmínek) a i na zdravotním pojištění (vždy). Na evidenci na úřadu práce jsou ve většině případů vázány i dávky sociálního zabezpečení (kdysi životní minimum, dnes hmotná nouze). Pokud tedy občan přijde z některého důvodu o možnost být veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, přichází tím i o možnost účasti na výše zmíněných pojištěních i o možnost pobírat další sociální dávky. Přesto ani tato „hrozba“ nemá pro uchazeče

o zaměstnání takový význam, aby své jednání neopakovali vícekrát. Nejsou žádnými výjimkami uchazeči o zaměstnání, kteří jsou v evidenci úřadu práce opakovaně a jejich evidence vždy končí vyřazením pro porušení pravidel součinnosti. Takto opakované evidence jsou zejména u kategorie „osob nepřizpůsobivých“, pro které evidence na úřadu práce znamená pouze jakousi trvalou náhradu za zaměstnání, které si ve skutečnosti ani nehledají.

Úřad práce v Ostravě již několikrát předložil náměty na novelizaci právních předpisů o zaměstnanosti. Zkušenosti z praktické činnosti jsou natolik přesvědčivé, že se stále více objevuje nutnost zpřísnit podmínky vůči uchazečům o zaměstnání, protože stávající právní úprava dostatečně nemotivuje uchazeče o zaměstnání k aktivnímu vyhledávání zaměstnání, ale značnou část vede spíše k opačným aktivitám jak práci nenajít a vyhnout se případné možnosti nástupu do zaměstnání.

V této souvislosti by se mělo jednat o vyřešení výše minimální mzdy, částek hmotné nouze a podpory v nezaměstnanosti ve vzájemných vazbách tak, aby byly pro občany motivační a vedly je k aktivnímu hledání pracovního uplatnění. Definovat skupinu „nezaměstnatelných“ občanů – uchazečů o zaměstnání a možnost řešení jejich existenčního zabezpečení. Nepodmiňovat dávky sociálního zabezpečení, některé sociální dávky, zdravotní pojištění apod. vedením v evidenci uchazečů o zaměstnání. Z úřadů práce se stále více stávají úřady registrující občany, kteří si tím zajišťují své hmotné a finanční zabezpečení, ale nehledají možnost svého zaměstnání.

7.3 Odborné názory pracovníků úřadu práce k problematice

nezaměstnanosti uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním

Kategorii uchazečů se základním vzděláním můžeme rozdělit do tří věkových skupin, které jsou charakterizovány svým specifickým přístupem k řešení nezaměstnanosti, schopností reálného posouzení vlastní situace na trhu práce a ochotou ke změnám a využitím nabízené pomoci úřadu práce.

skupina do 25 let věku :

- uchazeči o zaměstnání této věkové kategorie sami dobrovolně odcházejí ze škol již po několika měsících studia, nechce se jim učit, dokonce je v tom někdy podporují i rodiče. Také nevyzrálí adolescenti, kteří mají výchovné problémy, nemají většinou zájem o další studium

- mladistvým uchazečům o zaměstnání (do 18 let) chybí zodpovědnost a spoléhají především na rodiče a jejich finanční podporu, vyskytují se specifické problémy při hledání jejich uplatnění – setkáváme se nejen s nezájmem, ale také s negativním až agresivním postojem rodičů. Mnohdy se jedná o děti dlouhodobě nezaměstnaných rodičů, nejsou tedy vůbec motivováni příkladem v rodině. Být bez práce je pro ně přirozený stav.
- častěji vykonávají „nelegální práci“ a výdělek „na ruku“ jim v souhrnu se sociálními dávkami postačuje
- mnohdy mají nepřiměřenou představu sami o sobě, co mohou zaměstnavateli nabídnout, nereálné představy a požadavky na své pracovní uplatnění, včetně přehnaných nároků na platové ohodnocení

skupina od 25 – 50 let věku

- jsou aktivní při hledání zaměstnání, aktivita je závislá na rodinné situaci mají částečný zájem o nabízenou pomoc úřadu práce, především o krátkodobé rekvalifikační kurzy, většina však její malý zájem o práci a nezájem „pracovat na sobě“, vzdělávacím programům nedůvěřují, považují je za zbytečné (přitom se neumí prezentovat a mnohdy ani neví, jak a kde zaměstnání hledat)
- mladší uchazeči nemají zájem se vzdělávat, starší mají obavy, že je rekvalifikace moc náročná a že ji nezvládnou
- ženy po mateřské dovolené mají obavy z plného zapojení do práce, hledají zejména jen práci na ranní směny, u zaměstnavatelů rovněž narážejí na další bariéry (strach z nemoci dětí, neochota přizpůsobit pracovní dobu apod.)
- časté využívání možnosti tzv. nekolidujícího zaměstnání (často se jedná o práci „na černo“)
- u této věkové skupiny se začíná objevovat tendence odvolávat se na zdravotní problémy
- mnoho uchazečů nesplňuje požadavek na čistý trestní rejstřík

skupina nad 50 let věku

- klesá motivace při hledání zaměstnání v důsledku opakovaného nepřijetí do zaměstnání, dochází k sociální dezorganizaci, individuální dezintegraci člověka, poklesu sebeúcty a zájmu o práci
- uchazeči nad 50 let věku mají velký zájem o umístění na veřejně prospěšné práce, důvodem je vedle příjmu, že nemusí za prací dojíždět a dobře znají pracovní

prostředí, rovněž starostové preferují uchazeče nad 50 let věku, u nichž vyzdvihují zejména jejich zodpovědnost. Vynikající je spolupráce se starosty malých obcí, kde se daří umístit'ovat i zdánlivě neumístitelné uchazeče (vliv sociokulturního prostředí - zevnějšek, alkohol)

- zvětšený výskyt nemocí a psychosomatických problémů (útěk do nemoci, tendence žádat o invalidní nebo předčasné důchody)
- mnozí z nich nemají zájem svou situaci vůbec řešit
- chování signalizuje znaky celkové rezignace na svou situaci, která vyplývá mimo jiné z celkové ztráty víry v obrat k lepšímu
- u této skupiny se progresivně úročí neúspěšnost při hledání jejich pracovního uplatnění
- vyskytuje se stále větší věková diskriminace ze strany zaměstnavatelů

Závěr

V diplomové práci jsem se pokusila zhodnotit své poznatky nabyté studiem historické i současné literatury, využitím vlastní zkušenosti z dlouholeté praxe v oblasti péče o nezaměstnané a využitím statistických údajů Úřadu práce v Ostravě. Hledala jsem odpověď na otázku „Odkud se nezaměstnanost vlastně vzala ? a Kdy se objevila první myšlenka na podporu v nezaměstnanosti?“ Díky studiu historické literatury a nově získaným vědomostem mohu konstatovat, že nezaměstnanost v dnešním slova smyslu se vynořila teprve s nástupem průmyslové revoluce a se vznikem pracovních vztahů, založených na konceptu zaměstnanosti. Že teprve se změnami v myšlení a názorech lidí a přístupu společnosti k nezaměstnanosti a nezaměstnaným nikoliv jako k výsledku individuální lenosti a neschopnosti, ale jako k výsledku hospodářských výkyvů, vymykajících se možnosti aktivně je ovlivnit, se objevila také snaha společnosti čelit nezaměstnanosti. Díky komplexnímu pohledu na ekonomické a sociální dějinné souvislosti jsem mohla nastínit proměnu názorů tak, jak se postupně vyvíjely od chudinské péče po moderní systém sociálního zabezpečení. Jak teprve po uznání legitimnosti nepracování, tj. nezaviněné nečinnosti některých osob, vznikly podmínky pro první pečovatelské systémy. V práci jsem popsala způsob, jakým přerostl původní systém charitativních příspěvků a akcí do státem financovaného systému podpor v nezaměstnanosti. Poukázala jsem i na to, jakým způsobem byla péče o nezaměstnané ovlivněna v různých historických obdobích vlivem politických změn. S odkazem na jednotlivé zákony, zabývajícími se péčí o nezaměstnané v jejich historické posloupnosti, jsem mohla zdůraznit i to, že v každém období působnosti těchto zákonů se vždy stát snažil chránit své výdaje ve smyslu represivních opatření při neoprávněném pobírání různých dávek a podpor a že podobný systém základních podmínek pro vedení v evidenci uchazečů o práci přetrvává až dodnes. Studium dostupné literatury jsem si mohla ověřit, že teprve v souvislosti s projevy masové nezaměstnanosti začala být nezaměstnanost považována za vážný ekonomický, ale i sociální a kulturní problém, jako je změna postojů k nezaměstnanosti a nezaměstnaným, změna životních strategií, význam vzdělání apod. Na základě těchto poznatků pak mohu s určitostí konstatovat, že nezaměstnanost je složitým jevem a nelze ji hodnotit pouze globálně. Vždy je potřeba znát další sociálně historické souvislosti . Také nechci nechat bez povšimnutí poznání, že podstatnou změnu ve vývoji nezaměstnanosti znamenala změna v přístupu k řešení nezaměstnanosti v přechodu od pasivní politiky zaměstnanosti k politice aktivní a to i s vědomím toho, že vždy

a za všech okolností se najdou osoby, které budou systém sociální péče a péče o nezaměstnané pouze využívat. Studium historického vývoje nezaměstnanosti jsem mohla také poukázat na některé podobnosti a shodné rysy, které provázejí systém péče o nezaměstnané od jeho počátků dodnes.

Jsem přesvědčena, že se mi podařilo naplnit všechny v úvodu stanovené cíle této práce a představit nezaměstnanost nejen jako ekonomický, ale zejména sociální a kulturní problém a mohu tedy díky všem získaným poznatkům konstatovat, že historie nezaměstnanosti jako ucelený a nedílný prvek původu a vzniku dnešního sociálního systému se tak stává součástí i naší současnosti.

Seznam použité literatury a pramenů

1. Literatura

1. BĚLINA, Miroslav, *Právo na práci v socialistické společnosti a právní záruky jeho realizace před nástupem občanů do zaměstnání*, Univerzita Karlova Praha 1979
2. BLÁHOVÁ, Kateřina, *O psaní dějin*, Praha : Academia, 2007, vydání 1., ISBN 978-80-200-1544-0 (brož.)
3. BUCHTOVÁ, Božena, *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*, 1.vydání, Praha, Grada Publishing 2002, ISBN 80-247-9006-8
4. ČECHUROVÁ, Jana, *K novověkým sociálním dějinám českých zemí*, Praha: Karolinum, vydání 1., ISBN 80-246-0723-9
5. JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848-1918 se soupisy pramenů a literatury*, SPN Praha, 1987, 1.vydání
6. JINDŘICH, Alois J., JUDr., *Podpory v nezaměstnanosti*. Nákladem Právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze 1940
7. KÁRNÍK, Zdeněk, *Malé dějiny československé (1867 – 1939)*, Dokořán 2008, ISBN 978-80-7363-146-8.
8. KELLER, Jan, *Soumrak sociálního státu*, Sociologické nakladatelství Praha 2005, 1.vydání, ISBN 80-86429-41-5
9. KNOLL, Oto, *Druhy nezaměstnanosti a příčiny jejich vzniku* , Výzkumný ústav práce a sociálních věcí Praha 1993
10. KREBS, Vojtěch, *Sociální politika*, Praha: ASPI, 2007, 4.přepracované a aktualizované vydání, ISBN 978-80-7357-276-1 (brož.)
11. LACINA, Karel, *Vývoj systémů veřejné správy* , Professional publishing, 2001, ISBN 80-86419-13-4
12. LACINA, Vlastislav, *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934* , ČSAV, Ústav československých a světových dějin, ACADEMICA Praha 1984
13. MACEK, Josef, Dr., *Základy sociální politiky, Díl I. Úkoly a zásady*, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený), Praha II, 1925
14. MAREŠ, Petr, *Nezaměstnanost jako sociální problém*, vydání druhé, doplněné, Sociologické nakladatelství, Praha 1998, ISBN 80-901424-9-4
15. OLŠOVSKÝ, Rudolf, Prof. Ing. CSc, *Stručné dějiny světového hospodářství*, SPN Praha n.p.1978 vydalo jako svou publikaci č. 76-10-18

16. OLŠOVSKÝ, Rudolf, Prof. Ing., CSc., a kolektiv pracovníků Vysoké školy ekonomické v Praze a Bratislavě, *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955 - 1969*
17. OLŠOVSKÝ, Rudolf, *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 – 1945*, Praha : Nakladatelství politické literatury, 2. upravené vydání, 1963
18. RÁKOSNÍK, Jakub, *Odvrácená tvář meziválečné prosperity . Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum 2008, ISBN 978-80-246-1429-8
19. TRÖSTER, Petr, *Právo sociálního zabezpečení* , 4. přepracované a doplněné vydání, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2008 ISBN 978-80-7400-032-4(váz.)
20. TUČNÝ, Alois, *Gentský systém. Pojištění pro případ nezaměstnanosti v republice Československé. Zákon o státním příspěvku podporám v nezaměstnanosti č. 267 ze dne 19.července 1921*, Knihovna „sociální práce“, svazek 6, v Praze 1925, nákladem československé Obce Dělnické
21. ZIMEK, Josef, *Ústavnost a český ústavní vývoj* , Masarykova univerzita 2003, ISBN 80-210-6058-5
22. *Pracovní síly v československém národním hospodářství*, Praha : Práce, 1970, 1.vydání, Knihnice ekonomiky práce , (vol.) 23
23. *Ostrava. Příspěvky k dějinám Ostravy a Ostravska*, Nakladatelství Tilia 2007, ISBN 978-80-86904-27-6,

2. Prameny

1. Ostrava, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Nakladatelství Profil v Ostravě 1973, díl 6, článek Zdeňky Gargulákové „*Zpráva o sedmileté služce M.Křenkové z roku 1875*“, str. 315-316
2. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Nakladatelství Profil v Ostravě 1974, díl 7, článek Tomáše Pavlici „*Formování hornictva východní části ostravské průmyslové oblasti v období průmyslové revoluce*“, str. 222-225
3. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Nakladatelství Profil v Ostravě 1967, díl 4, článek Milana Myšky „*Migranti z Haliče a jejich podíl na vytváření dělnické třídy v uhelném průmyslu Moravské Ostravy v 2. polovině 19.století*“, str. 108-110
4. Časopis Ostravská radnice, Šárka Glombíčková „*Hospodářská krize na Ostravsku*“ str. 13
5. Statistické údaje Úřadu práce v Ostravě

6. Zákon č. 435/2004 Sb, o zaměstnanosti , v platném znění
7. Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti
8. Zákonné opatření předsednictva ČNR o zřízení úřadů práce
9. Vyhláška FMPSV č. 74/1970 Sb., kterou se upravovalo uvolňování, umísťování a hmotné zabezpečení pracovníků v souvislosti s prováděním racionalizačních a organizačních opatření vyhláška FMPSV č. 74/1970 Sb., kterou se upravovalo uvolňování, umísťování a hmotné zabezpečení pracovníků v souvislosti s prováděním racionalizačních a organizačních opatření
10. Vládní nařízení 92/1958 Sb. , kterým se provádí zákon č. 70/1958 Sb., o úkolech podniků a národních výborů na úseku péče o pracovní síly
11. Zákon č. 13/1954 Sb., o úkolech a činnosti národních výborů
12. Vládní nařízení č. 13/1945 Sb., o zatímní výstavbě úřadů ochrany práce
13. Vládní nařízení 250/1946 Sb., o podpoře při včleňování do práce
14. Vládní nařízení č. 241/1941 Sb., kterým se zavádějí pracovní knížky
15. Vládní nařízení č. 192/1941 Sb., o výstavbě úřadů práce
16. Vládní nařízení č. 101/1940 Sb., o podporách v nezaměstnanosti
17. Vládní nařízení č. 193/1939 Sb., o úřadech práce
18. Vládní nařízení č. 217/1936 Sb., o zprostředkování práce
19. Vládní nařízení č. 161/1933 Sb. o přechodné úpravě státního příspěvku k podpoře nezaměstnaných
20. Zákon č. 267/1921 Sb., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaným
21. Opatření č. 519/1920 Sb., Stálého výboru Národního shromáždění republiky Československa podle § 54 ústavní listiny, o podporách v nezaměstnanosti
22. Zákon č. 63/1919 Sb., o prodloužení platnosti zákona o podpoře nezaměstnaným
23. Zákon č. 63/1918 Sb., o podpoře nezaměstnaných

Seznam příloh :

Příloha č. 1 : Tabulka č.1 , tabulka č. 2

Příloha č. 2 : Tabulka č. 3, tabulka č. 4

Příloha č. 3 : Vzorec A – Členská přihláška

Příloha č. 4 : Vzorec B – Přihláška o podporu v nezaměstnanosti

Příloha č. 5 : Vzorec C - Poukaz na podporu v nezaměstnanosti

Příloha č. 6 : Vzorec D - Průkazní lístek nezaměstnaného

Příloha č. 7 : „Hlásil se o práci“

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ing. Jaroslava Žáková
Katedra:	Pedagogiky s celoškolskou působností
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Historické proměny nezaměstnanosti
Název v angličtině:	Historical changes of Unemployment
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na problematiku nezaměstnanosti a to zejména v jejich historických, sociálních a kulturních souvislostech. Věnuje se vývoji péče o nezaměstnané od prvních forem, jakými byla charitativní činnost až k moderním formám této péče. Poukazuje na vývoj v zákonodárství péče o nezaměstnané a to zejména v souvislosti s podporami v nezaměstnanosti. Poukazuje na některé shodné rysy, které provázejí systém péče o nezaměstnané od počátku 20. století dodnes.
Klíčová slova:	Nezaměstnanost, nezaměstnaný, práce, podpora v nezaměstnanosti, sociální péče, trh práce, druhy nezaměstnanosti, zákony, uchazeč o zaměstnání, politika zaměstnanosti, úřad práce
Anotace v angličtině:	This thesis is focused on the problems of unemployment, especially in their historical, social and cultural contexts. It deals with the development of care for the unemployed since the first forms of what was a charitable activity to modern forms of care. It notes on the development of legislation in the care of the unemployed, especially in the relation with being on the dole. It points to some similarities accompanied with the system of care for the unemployed since the early 20th century until today.

Klíčová slova v angličtině:	Unemployment, unemployed, work, dole, welfare, labour market, types of unemployment, law, job applicant, labor policy, Bureau of Labor
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 : Tabulka č.1 , tabulka č. 2 Příloha č. 2 : Tabulka č. 3, tabulka č. 4 Příloha č. 3 : Vzorec A – Členská přihláška Příloha č. 4 : Vzorec B – Přihláška o podporu v nezaměstnanosti Příloha č. 5 : Vzorec C - Poukaz na podporu v nezaměstnanosti Příloha č. 6 : Vzorec D - Průkazní lístek nezaměstnaného Příloha č. 7 : „Hlásil se o práci“
Rozsah práce:	78
Jazyk práce:	český

Tab. č. 1

Vývoj struktury uchazečů o zaměstnání podle vzdělání (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bez vzdělání	0,8	0,5	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Základní vzdělání	35,4	37,0	36,4	36,1	35,3	36,8	38,5	38,7	38,5	34,6
Střední odborné	42,1	41,1	41,5	42,7	42,6	42,0	41,0	40,6	39,6	41,8
Střední odborné s mat.	15,3	14,5	15,1	14,7	15,2	14,7	14,2	14,3	14,4	16,2
Všeobecné vzdělání	3,2	3,3	3,2	2,9	2,9	2,8	2,7	2,5	2,5	2,5
vysokoškolské	3,2	3,3	3,5	3,4	3,7	3,5	3,4	3,8	4,6	

Tab. č. 2

Vývoj délky nezaměstnanosti (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
do 3 měsíců	17,3	16,8	15,4	13,8	17,4	16,6	17,4	20,0	28,4	25,2
3 – 6 měsíců	16,0	15,5	15,9	15,0	13,7	13,8	13,8	13,4	16,7	19,5
6 – 9 měsíců	11,0	10,4	10,8	10,3	8,1	8,1	7,8	7,5	7,7	12,2
9 – 12 měsíců	8,9	8,2	8,5	8,2	6,8	5,9	6,7	6,5	5,3	10,3
12 – 24 měsíců	27,3	18,2	17,3	18,7	17,3	16,7	15,0	13,8	10,3	12,3
nad 24 měsíců	24,5	30,9	32,1	34,0	36,7	38,9	39,3	38,8	32,0	20,5

Tab. č. 3

Vývoj míry nezaměstnanosti v Ostravě a celorepublikově. Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání (%).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Míra nezaměstnanosti v Ostravě	16,6	16,2	17,2	18,4	16,6	14,8	13,3	9,4	8,4	11,3
Míra nezaměstnanosti v ČR	8,5	8,9	9,8	10,3	9,5	8,9	7,7	6,0	6,0	9,2
Počet uchazečů o zaměstnání v Ostravě	26402	25588	27807	29470	28892	25901	22750	17853	15362	20400

Tab. č. 4

Struktura uchazečů o zaměstnání podle vzdělání s délkou evidence nad 12 měsíců

Okres Ostrava k 31.12.2009	celkem		z toho dlouhodobě evidovaní nad 12 měsíců	
	absolutně	%	absolutně	%
bez vzdělání	35	0,2	16	0,2
základní vzdělání	7 056	34,6	2 987	44,6
střední odborné	8 519	41,8	2 716	40,6
střední odborně s mat.	3 314	16,2	669	10,0
střední všeobecně	501	2,5	122	1,8
vysokoškolské	975	4,8	184	2,7

Hlásil se o práci.

Běžný týden	Potvrzení o tom, že se nezaměstnaný třikrátě marně o práci hlásil*)		
1. týden (od ... do ...)			
2. týden (od ... do ...)			
3. týden (od ... do ...)			
4. týden (od ... do ...)			
5. týden (od ... do ...)			
6. týden (od ... do ...)			
7. týden (od ... do ...)			
8. týden (od ... do ...)			
9. týden (od ... do ...)			

*) Nezaměstnaný se musí hlásit pravidelně, leč by mu to bylo z vážného důvodu znemožněno.

Právní poučení a pokyny.

Přiznání státního příspěvku musí být vázáno na příkaz, že se nezaměstnaný marně hlásil o zaměst-

32

Hlásil se o práci.

Běžný týden	Potvrzení o tom, že se nezaměstnaný třikrátě marně o práci hlásil*)		
10. týden (od ... do ...)			
11. týden (od ... do ...)			
12. týden (od ... do ...)			
13. týden (od ... do ...)			
14. týden (od ... do ...)			
15. týden (od ... do ...)			
16. týden (od ... do ...)			
17. týden (od ... do ...)			
18. týden (od ... do ...)			

*) Nezaměstnaný se musí hlásit pravidelně, leč by mu to bylo z vážného důvodu znemožněno.

nání u veřejné zprostředkovatelny práce nebo u odborové zprostředkovatelny práce, která bude v tom směru uznána za rovnocennou zprostředkovatelně veřejné, ihned jakmile se stal nezaměstnaným, a že

33

Vzorec A.

Členská přihláška.

Běžné číslo:

Hlavní členské číslo:

Příjmení, jméno

státní příslušnost

narozen v dne povoláním

bydliště t. č. zaměstnán

u v

prohlašuje podle § 4, odst. 1., č. 2., zákona ze dne 19. července 1921,
č. 267 Sb. z. a n., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných, že
je členem

se hlásí za člena *) od

a že ^{ještě} není *) členem ještě jiné odborové organizace, a sice

V případě nezaměstnanosti chce nárok na státní
příspěvek uplatňovat pouze u

V dne

(Vlastnoruční podpis)

Razítko místní skupiny.

*) Nehodící se škrtnouti.

Vzorec B.

Přihláška o podpoře v nezaměstnanosti.

Běžné číslo:	Hlavní členské číslo:
1. Místní skupina neb. výplatní místo:	
2. Příjmení a jméno nezaměstnaného člena:	
3. Státní příslušnost:	
4. Den, měsíc a rok narození:	
5. Bydliště (místo, ulice, číslo domu):	
6. Poslední zaměstnání:	
7. Svobodný, ženatý, ovdovělý, rozvedený*):	
8. Místo a adresa zaměstnavatele, u kterého člen naposledy byl zaměstnán. a výše poslední mzdy (denní, týdenní, nebo měsíční)	
9. Byl-li člen z práce propuštěn, kdy: a z jakého důvodu	
10. Opustil-li člen práci dobrovolně, kdy: a z jakého důvodu	
11. Nebeře-li nebo neuchází-li se v době uplatňování nároku na podporu v nezaměstnanosti člen o nemocenskou u nemocenské pokladny:	
12. Členem ochorové organizace od:	
V dne Ověření důvodu propuštění zaměstnance.	Vlastnoruční podpis nezaměstnaného. Podpis činovníka místní skupiny a razítko této.

Potvrzení zprostředkovatelný práce**)

Podepsaná zprostředkovatelná práce potvrzuje, že se dne u zprostředkovatelný práce hlásil(a) a že mu (ji) vhodná práce (§ 6, č. 2. a 3. zákona) nemohla být přikázána.	pan paní slečna Podpis a razítko zprostředkovatelný.
V dne	

*) Nehodící se škrtněte.

**) Přihláška musí být ve smyslu § 4, odst. 1, č. 4, zákona o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných potvrzena veřejnou zprostředkovatelnou práce nebo odborovou zprostředkovatelnou práce, která bude v tom smyslu uzádná za rovnocennou zprostředkovatelně veřejné, nebo místem, které veřejná zprostředkovatelná označila, že se nezaměstnaný marně hlásil o práci.

Vzorec C.

Poukaz na podporu v nezaměstnanosti.

Běžné číslo: Hlavní členské číslo:

Pro člena (příjmení, jméno)

v místní skupině v

Denní sazba podpory v nezaměstnanosti z prostředků odbor. organizace Kč h.

státní příspěvek Kč h.

Úhrnem Kč h.

Jakožto první den podpůrný je den

Člen má nárok na podporu v nezaměstnanosti po dobu dnů

a na státní příspěvek po dobu dnů.

Člen v období počínajícím dnem (§ 6, čl. 4, zákona) požívá již

..... dnů podpory v nezaměstnanosti a státní příspěvek k této a má tudíž nárok

na podporu v nezaměstnanosti po dobu dnů a na státní příspěvek po

dobu dnů.

Razítko
ústředí.

Poukázáno usnesením z

Podpis.

Potvrzení za vyplacenou podporu.

Podpůrný týden	za týden		Počet dnů	Podpora v nezaměst.		státní příspěvek		Úhrnem vyplaceno	Podpis příjemce
	od	do		Kč	h	Kč	h		
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									

Vzorec D.

192....

Běžné číslo.....

Průkazní lístek nezaměstnaného.

Jméno a příjmení.....

Státní příslušnost.....

Narozen roku.....

Povoláním

Bytem

Člen odborové organizace.....

Hlavní členské číslo.....

Hlásil se o práci dne.....

Razítko zprostředkovatelny práce.

.....
(Podpis správce zprostředkovatelny.)